

Copyright & Creative Commons:

The copyright of articles published in the *Journal of Criminal Law and Criminology Studies* remains with the author(s). This journal is published as an open access publication, and all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). This license permits use, redistribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial in nature. For more information, please refer to the journal's *Open Access Policy* page.

An Analysis of Intentional Property Damage in Iranian and English Law: with Reference to Monetary Thresholds, Cliff Effect and Procedural Status of Final Civil Judgments within Criminal Proceedings

Mohammad Ahmadi Parizi¹, Esmaeil Abbasi^{2*}, Mehdi Montazer³

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Abstract

This study offers an analytical and comparative examination of the offence of intentional property damage in Iranian and English law, focusing on three principal issues: monetary thresholds, the phenomenon of the cliff effect, and the evidentiary and procedural status of final civil judgments within criminal proceedings. The cliff effect refers to a situation in which a minor quantitative alteration in a statutory criterion, such as a marginal increase in the assessed amount of financial loss, triggers a sudden and disproportionate qualitative transformation in either the nature or severity of criminal punishment. Under Iranian law, Article 677 of the Islamic Penal Code (Book Five), as amended in 2024, establishes a monetary threshold of 330 million rials, thereby creating an abrupt transition from monetary sanctions to custodial punishment. Such a legislative structure may place pressure on the principles of proportionality, legal certainty, predictability of punishment, and the proper allocation of judicial jurisdiction. By contrast, English law, particularly under the Criminal Damage Act 1971, adopts a graduated and proportionate model, in which the amount of damage primarily affects jurisdictional competence and sentencing limits rather than generating a categorical shift in the type of punishment imposed. The findings of the study demonstrate that a final civil judgment concerning the quantification of damage, especially in cases situated near the statutory threshold, may substantially

Publisher:
Shahr-e Danesh
Research and Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.22034/jetc.2026.552127.2173

Received:
9 October 2025

Accepted:
9 February 2026

Published:
5 May 2026

1. PhD Student, Department of Private Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: m.ahmadiparizi@iau.ac.ir

2. (*Corresponding Author), Assistant Professor, Department of Private Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: es.ab.1350@iau.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Private Law, Damavand Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: montazer@damavandiau.ac.ir

influence both the classification of the offence and the determination of the competent criminal court. In the absence of a clear procedural framework regulating the interaction between civil and criminal adjudication, such circumstances may produce doctrinal inconsistency, conflicting judicial outcomes, and fragmentation of jurisprudence. Drawing upon statutory analysis, judicial practice, and comparative legal doctrine, the study proposes several reforms, including the graduated structuring of punishments under Article 677, the automatic adjustment of monetary thresholds in accordance with inflationary conditions, the adoption of a uniform forensic valuation framework for assessing damages, and explicit legislative clarification regarding the procedural authority and evidentiary weight of civil judgments in criminal proceedings. It is argued that these reforms would strengthen proportionate criminal justice, enhance judicial coherence, and improve the effectiveness of victim protection within the Iranian criminal justice system.

Keywords: Final Civil Judgment, Intentional Property Damage, Article 677 Of The Islamic Penal Code, Cliff Effect, Proportionality of Punishment, Comparative Law, Conflict Between Civil And Criminal Judgments.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "Criminal Damage in Iranian and English Law: Financial Thresholds, the Cliff-Edge Effect, and the Role of Final Civil Judgments", Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, Grants and sponsorship) for the research, authorship, and/ or publication of this article.

Author Contributions:

Mohammad Ahmadi Parizi: Conceptualization, Methodology, Formal Analysis, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Project Administration.

Esmail Abbasi: Conceptualization, Methodology, Formal Analysis, Resources, Data Curation, Supervision, Project Administration.

Mehdi Montazer: Conceptualization, Data Curation, Administration.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Ahmadi Parizi, Mohammad, Esmail Abbasi & Mehdi Montazer. (2026). An Analysis of Intentional Property Damage in Iranian and English Law: with Reference to Monetary Thresholds, Cliff Effect and Procedural Status of Final Civil Judgments within Criminal Proceedings. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 14(28), 65-104.

Extended Abstract

The offence of intentional damage to property has long occupied a central position within criminal justice systems as one of the most prevalent offences against property. Its significance derives not merely from its frequency, but also from the direct relationship between the extent of financial loss and the nature, severity, and juridical classification of the penal response. In many legal systems, legislators rely on monetary thresholds to distinguish between categories of punishment, determine the jurisdiction of criminal courts, and classify the gravity of offences. Nevertheless, rigid reliance on fixed statutory thresholds may generate what contemporary criminal-law scholarship describes as the cliff effect - a situation in which a minor quantitative increase in damage produces a sudden and disproportionate qualitative escalation in punishment. In Iranian law, Article 677 of the Islamic Penal Code (Ta'zīrāt), as amended in 2024, provides a paradigmatic illustration of this phenomenon. Under the amended provision, exceeding the statutory threshold of 330 million rials results in an abrupt transition from pecuniary sanctions to custodial punishment. Such a discontinuous punitive structure raises serious concerns regarding compliance with the principles of proportionality, foreseeability of criminal sanctions, consistency in judicial decision-making, and coherence between civil and criminal adjudication. These concerns become particularly acute in cases where the quantification of damage is first determined by a civil court, thereby allowing a civil judgment to exert a decisive influence on the criminal liability and sentencing exposure of the accused. By contrast, English law, principally under the Criminal Damage Act 1971, adopts a more gradual and flexible approach. Within this framework, the amount of financial loss does not function as a rigid dividing line between fundamentally different forms of punishment; rather, it constitutes one factor among several relevant considerations affecting sentencing ranges and jurisdictional allocation. Moreover, the institutional role of the Sentencing Council and its authoritative sentencing guidelines substantially reduces inconsistency in judicial practice and mitigates the disruptive consequences commonly associated with threshold-based penal escalation. The central question addressed in this study is whether the current structure governing punishment for intentional property damage in Iranian law, particularly in light of fixed monetary thresholds, remains compatible with the foundational principles of criminal justice, and to what extent the experience of English law may provide a viable model for achieving greater proportionality and more coherent interaction between civil and criminal adjudication. This research adopts an analytical-comparative methodology. In the analytical section, the study first examines the fundamental concepts associated with intentional property damage under Iranian law, including the constitutive elements of the offence, the legal significance of financial loss, and the doctrinal implications of the cliff effect. Particular attention is devoted to Article 677 of the Islamic Penal Code and the practical consequences arising from the use of rigid financial thresholds in judicial practice. The comparative section focuses on English law as a representative common-law system. The analysis considers the provisions of the Criminal Damage Act 1971, sentencing guidelines issued by the Sentencing Council, and relevant judicial practice. Research materials were drawn from statutory texts,

judicial decisions, legal doctrine, and official reports, all of which were examined through qualitative legal-content analysis. The purpose of the comparison is to identify the respective strengths and weaknesses of both systems and to extract reform-oriented models capable of informing future developments in Iranian criminal policy. The findings demonstrate that the current structure of Article 677 is highly susceptible to the cliff effect because of its excessive reliance on rigid monetary thresholds. A marginal increase beyond the statutory limit may, irrespective of the offender's degree of culpability or the surrounding circumstances of the case, result in the imposition of custodial punishment. This legislative architecture undermines substantive proportionality, increases judicial inconsistency, and diminishes the predictability of criminal judgments. The comparative analysis further reveals that English law largely avoids these difficulties by abandoning fixed punitive thresholds in favour of a graduated sentencing structure. Courts simultaneously consider two principal factors: the offender's degree of culpability and the severity of the resulting harm. Sentencing is therefore determined through an interactional assessment of these factors rather than through mechanical reliance on numerical thresholds alone. In addition, the incorporation of compensation mechanisms into the criminal process has created a more coherent relationship between civil liability and criminal responsibility. Another significant finding concerns the uncertain procedural status of civil judgments within Iranian criminal proceedings. Iranian law does not clearly define the evidentiary or binding effect of final civil judgments regarding financial loss, thereby creating the possibility of conflicting judgments and fragmented adjudication between civil and criminal courts. English law, by contrast, addresses this issue more coherently through compensation orders and integrated remedial mechanisms within criminal proceedings, thereby reducing the likelihood of contradictory outcomes. The study also demonstrates that fixed monetary thresholds inevitably lose normative effectiveness over time in the absence of adjustment mechanisms responsive to economic change. In conditions of sustained inflation and monetary instability, statutory thresholds rapidly become detached from economic reality. Consequently, conduct that was originally considered sufficiently serious to justify enhanced penal intervention may, over time, become subject to disproportionate criminalization merely because of currency devaluation. Such developments undermine equality before the law and erode the rational basis of penal classification. The English experience illustrates that avoiding rigid dependence on fixed financial thresholds and relying instead on periodically revisable sentencing guidelines preserves the flexibility necessary for an effective and sustainable criminal policy. Regular revision of sentencing standards enables criminal justice systems to adapt to changing economic and social conditions while preventing doctrinal stagnation and regulatory obsolescence. This comparative insight suggests that dynamism in sentencing policy constitutes a necessary condition for maintaining long-term penal legitimacy. Accordingly, the study argues that reform of Article 677 should not be confined merely to increasing or decreasing the statutory threshold. Rather, it requires a deeper structural reconsideration of the logic underlying punishment determination itself. A proportionate and coherent framework should evaluate culpability, financial harm, and the broader social consequences of the offence in an

integrated manner instead of relying on rigid numerical criteria alone. Such an approach would substantially reduce tensions between civil and criminal adjudication and strengthen public confidence in the criminal justice system. The study ultimately concludes that comprehensive reform of the punishment structure governing intentional property damage in Iranian law is indispensable. Continued reliance on inflexible monetary thresholds not only exacerbates the cliff effect, but also conflicts with fundamental principles of criminal justice, including proportionality, individualized sentencing, and foreseeability of punishment. It is therefore proposed that the Iranian legislature, drawing upon the experience of English law, move toward a graduated and flexible sentencing model in which both financial loss and degree of culpability are assessed concurrently. The study further recommends strengthening victim-compensation mechanisms within criminal proceedings and clarifying the procedural status of civil judgments in order to enhance coherence between civil and criminal justice. Finally, the establishment of a specialized national sentencing body, functionally comparable to the Sentencing Council in England, could play a decisive role in promoting sentencing consistency, reducing fragmentation in judicial practice, and improving the overall quality and coherence of criminal adjudication in Iran.

جرم تخریب عمدی در ایران و انگلستان: آستانه‌های مالی، اثر پرتگاه و جایگاه آرای مدنی در فرایند کیفری

محمد احمدی پاریزی^۱، اسمعیل عباسی^۲، مهدی منتظر^۳

چکیده

این پژوهش با رویکرد تحلیلی - تطبیقی، جرم تخریب عمدی را در حقوق ایران و انگلستان بررسی می‌کند و بر سه محور اصلی تمرکز دارد: آستانه‌های مالی، پدیده «اثر پرتگاه» و نقش آرای قطعی مدنی در فرایند کیفری. «اثر پرتگاه» وضعیتی است که در آن تغییر کمی اندک در شاخص‌های قانونی - مانند افزایش ناچیز در میزان خسارت مالی - منجر به تغییر کیفی و ناگهانی در نوع یا شدت مجازات می‌شود. در حقوق ایران، ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ با اصلاحات ۱۴۰۳، با تعیین آستانه ۳۳۰ میلیون ریال، جهشی دفاعی از جزای نقدی به حبس ایجاد می‌کند؛ وضعیتی که می‌تواند اصل تناسب جرم و مجازات، پیش‌بینی‌پذیری و صلاحیت مرجع رسیدگی را با چالش مواجه سازد. در مقابل، حقوق انگلستان تحت قانون تخریب کیفری ۱۹۷۱ بر الگوی تدریجی استوار است؛ به‌گونه‌ای که میزان خسارت تنها در صلاحیت و سقف مجازات اثر دارد و تغییر دفاعی در نوع کیفر رخ نمی‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهد که رأی قطعی مدنی درباره میزان خسارت، به‌ویژه در موارد نزدیک به آستانه، می‌تواند در تعیین درجه تعزیر و انتخاب مرجع صالح اثرگذار باشد و در غیاب سازگار مشخص، زمینه تعارض یا تشتت آرا را فراهم کند. مطالعه حاضر با تحلیل قوانین، رویه‌ها و نظریات حقوقی، راهکارهایی همچون طیفی‌سازی مجازات‌ها

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:
10.22034/jclc.2026.552127.2173

تاریخ دریافت:
۱۷ مهر ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:
۲۰ بهمن ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:
۱۵ اردیبهشت ۱۴۰۵

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق خصوصی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: m.ahmadiparizi@iau.ac.ir
۲. (*نویسنده مسئول)، استادیار، گروه حقوق خصوصی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: es.ab.1350@iau.ac.ir
۳. استادیار، گروه حقوق خصوصی، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: montazer@damavandiau.ac.ir

در ماده ۶۷۷، تعدیل خودکار نصاب‌ها متناسب با تورم، تدوین دستورالعمل واحد کارشناسی برای تقویم خسارت و تصریح جایگاه رأی مدنی در فرایند کیفری را پیشنهاد می‌کند. این اصلاحات می‌تواند عدالت کیفری تناسبی، انسجام رویه قضایی و کارآمدی حمایت از بزه‌دیده را ارتقا بخشد.

کلیدواژه‌ها: رأی قطعی مدنی، جرم تخریب عمدی، ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی، اثر پرتگاه، تناسب جرم و مجازات، حقوق تطبیقی، تعارض آرای مدنی و کیفری.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان « جرم تخریب عمدی در ایران و انگلستان: آستانه‌های مالی، اثر پرتگاه و جایگاه آرای مدنی در فرایند کیفری»، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

محمد احمدی پاریزی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، تحلیل، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، مدیریت پروژه.
اسمعیل عباسی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، تحلیل، منابع، نظارت بر داده‌ها، نظارت، مدیریت پروژه.
مهدی منتظر: مفهوم‌سازی، نظارت بر داده‌ها، نظارت.

تعارض منافع:

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

احمدی پاریزی، محمد، اسمعیل عباسی و مهدی منتظر. (۱۴۰۵). جرم تخریب عمدی در ایران و انگلستان: آستانه‌های مالی، اثر پرتگاه و جایگاه آرای مدنی در فرایند کیفری. مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی. ۱۴(۲۸)، ۶۵-۱۰۴.

مقدمه

جرم تخریب عمدی علاوه بر ضمان مدنی، در ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات) جرم انگاری شده و مجازات آن بر اساس ارزش مال مورد خسارت تعیین می‌شود. این ماده مقرر می‌دارد: «هرکس عمداً اشیای منقول یا غیرمنقول متعلق به دیگری را تخریب نماید یا به هر نحو کلاً یا بعضاً تلف نماید و یا از کار اندازد، به حبس از سه ماه تا یک سال و شش ماه محکوم خواهد شد. در صورتی که میزان خسارت وارده سیصد و سی میلیون (۳۳۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال یا کمتر باشد، به جزای نقدی تا دو برابر معادل خسارت وارده محکوم خواهد شد» (قانون مجازات اسلامی، ۱۳۷۵؛ اصلاحی ۱۳۹۹). نکته کلیدی در این ماده، آستانه ریالی ۳۳۰ میلیون ریال است که عبور اندک از آن، جهشی ناگهانی در نوع مجازات ایجاد می‌کند؛ به گونه‌ای که خسارت اندکی بیشتر از نصاب به جای جزای نقدی، حبس به دنبال دارد. این پدیده که در ادبیات کیفری به «اثر پرتگاه»^۱ شهرت یافته، از منظر عدالت کیفری و اصل تناسب جرم و مجازات، محل ایراد است (میرمحمدصادقی، ۱۴۰۳: ۲۱۵).

افزون بر این در مواردی که پیش از دادرسی کیفری، رأی قطعی دادگاه حقوقی در خصوص میزان خسارت صادر شده باشد، آن رأی می‌تواند در تشخیص نصاب ماده ۶۷۷ و تعیین نوع مجازات اثرگذار باشد. با این حال استقلال دادرسی کیفری اقتضا می‌کند که دادگاه کیفری عناصر جرم را رأساً احراز کند و رأی حقوقی صرفاً به عنوان دلیل اثباتی قوی در نظر گرفته شود، نه الزام مطلق. عدم انسجام در این حوزه می‌تواند زمینه تعارض آرا و بی‌اعتمادی عمومی نسبت به نظام قضایی را فراهم آورد (Ashworth and Zedner, 2021).

اصولاً در نظام حقوقی ایران دادگاه‌های حقوقی موظف‌اند از رأی قطعی دادگاه کیفری در موارد مؤثر در ماهیت امر حقوقی تبعیت کنند (ماده ۱۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲) و در صورت رسیدگی هم‌زمان به دعاوی مرتبط در مراجع مختلف با صلاحیت خاص و عدم امکان تجمیع، رسیدگی را به تناسب و برای جلوگیری از تعارض آرا با صدور قرار مقتضی در یکی از مراجع به تعویق اندازند (ماده ۱۹ آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ و ماده ۲۱ آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲). امری که در عمل با این روند به ظاهر درست پیش نرفته و در رابطه با جرم تخریب عمدی نیز چگونگی تعامل رأی کیفری با حقوقی (به‌طور مثال حکم جبران خسارت مدنی) موجب ابهاماتی شده است.

بررسی نقش رأی قطعی مدنی در فرایند کیفری و تأثیر آن بر تعیین مجازات از چند جهت اهمیت دارد؛ نخست آنکه جهش ناگهانی در نوع مجازات، همانند آنچه در ماده ۶۷۷ مشاهده

می‌شود، با اصل تناسب جرم و مجازات در تعارض است و می‌تواند به صدور احکام نامتناسب منجر شود (میرمحمدصادقی، ۱۴۰۳: ۲۱۶). دوم، هم‌پوشانی رسیدگی‌های مدنی و کیفری بدون سازگار هماهنگ، خطر صدور آرای متناقض و اختلال در اجرای عدالت را در پی دارد. سوم، حمایت مؤثر از زیان‌دیدگان مستلزم آن است که رسیدگی به ضرر و زیان ناشی از جرم هم‌زمان با دعوی کیفری انجام شود؛ امری که تنها با شفاف‌سازی جایگاه آرای مدنی در فرایند کیفری تحقق می‌یابد. در مجموع تحلیل دقیق ابعاد قانونی و عملی تعامل میان آرای مدنی و کیفری می‌تواند علاوه بر کاهش اطلاع دادرسی، به انسجام رویه و افزایش اعتماد عمومی به نظام عدالت کمک کند. این مطالعه با هدف تبیین مبانی نظری و قانونی مرتبط با نقش رأی قطعی مدنی در جرم تخریب عمدی، با تأکید بر ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی و قانون تخریب کیفری ۱۹۷۱^۲ انگلستان انجام شده است. در چهارچوب تطبیقی، رویه‌های ایران و انگلستان درباره تأثیر آرای مدنی بر فرایند کیفری و سازکارهای جلوگیری از تعارض بررسی می‌شود. همچنین آثار عملی ارزیابی خسارت در مراجع مدنی بر تعیین نوع و میزان مجازات کیفری و پیامدهای آن برای عدالت و امنیت حقوقی واکاوی خواهد شد. بر همین اساس پرسش‌های اصلی مقاله بر نقش رأی قطعی مدنی در تعیین خسارت و شدت کیفر، چالش‌های ناشی از «اثر پرتگاه» در ماده ۶۷۷، سازکارهای تدریجی در حقوق انگلستان و اصلاحات لازم برای هماهنگی بیشتر میان آرای مدنی و کیفری متمرکز است. روش تحقیق کیفی و توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها از قوانین ایران و انگلستان، آرای قضایی و منابع علمی گردآوری شده‌اند. انتخاب انگلستان به‌عنوان نماینده اصلی نظام کامن‌لا در برابر نظام حقوق نوشته ایران، امکان مقایسه‌ای بنیادین و آموزنده را فراهم می‌آورد. مقاله پس از مرور پیشینه، یافته‌ها و تحلیل‌های مربوط به اثر رأی مدنی و پدیده اثر پرتگاه، در پایان راهکارهای تقنینی و رویه‌ای برای اصلاح ماده ۶۷۷ و ارتقای هماهنگی میان آرای مدنی و کیفری ارائه می‌کند.

در آثار پژوهشی داخلی پیرامون جرم تخریب عمدی، اغلب دو محور مورد توجه قرار گرفته‌اند: الف) تحلیل ارکان جرم: برخی پژوهش‌ها در تفسیر رکن روانی جرم تخریب عمدی، آن را صرفاً در قالب سوءنیت عام یعنی قصد انجام رفتار مجرمانه (تخریب یا اتلاف مال غیر) دانسته‌اند و بر این باورند که تحقق جرم نیازمند احراز قصد خاص تخریب یا انگیزه ویژه‌ای فراتر از اراده ارتکاب فعل نیست. به بیان دیگر همین که مرتکب آگاهانه و عمدانه به تخریب مال اقدام کند، عنصر روانی جرم محقق است؛ هرچند هدف یا انگیزه او ممکن است متفاوت باشد. این برداشت، قصد خاص تخریب را شرط تحقق جرم تلقی نمی‌کند و بر کفایت سوءنیت عام برای مسئولیت کیفری تأکید دارد (میرمحمدصادقی، ۱۴۰۳: ۲۱۲).

ب) تأثیر ارزیابی خسارت و اثر پرتگاه: پژوهش‌های داخلی نشان داده‌اند که تغییرات جزئی در ارزیابی کارشناسی میزان خسارت می‌تواند پیامدهای کیفری قابل توجهی به دنبال داشته باشد؛ به گونه‌ای که عبور اندک از نصاب مقرر در ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی، نوع مجازات را به طور دفعی از جزای نقدی به حبس تغییر می‌دهد. این وضعیت که در ادبیات کیفری به «اثر پرتگاه» شهرت یافته، بیانگر آن است که دقت و انسجام در فرایند کارشناسی خسارت، نقشی تعیین‌کننده در تحقق عدالت کیفری دارد (میرمحمدصادقی، ۱۴۰۳: ۲۱۸). با وجود اهمیت این موضوع، آثار داخلی که به صورت تطبیقی به بررسی تعامل ارزیابی خسارت و نظام کیفری پرداخته باشند، بسیار محدود است. یکی از معدود نمونه‌ها، پژوهش بیگدلی و میری است که با رویکردی تطبیقی، سیاست کیفری ایران را در تعیین مجازات‌های بازدارنده و جلوگیری از خودیاری غیرقانونی تحلیل کرده‌اند؛ هرچند این اثر نیز به طور مستقیم به پدیده اثر پرتگاه و پیامدهای آن در مقایسه با حقوق انگلستان نپرداخته است (بیگدلی و میری، ۱۴۰۴). حتی علی‌رغم نقش بی‌بدیل ارزیابی کارشناسی که بنا به صریح قانون رکن اصلی تعیین مجازات و بخش مهمی از این تحقیق است، در آثار داخلی مورد بررسی و تعیین سازکار واقع نشده است.

در نظام حقوقی کامن‌لا، به‌ویژه در انگلستان، قانون تخریب کیفری مصوب ۱۹۷۱ یکی از مهم‌ترین مبانی قانونی در حوزه جرایم علیه اموال محسوب می‌شود. آثار کلاسیک حقوق کیفری، از جمله کتاب حقوق کیفری پروفیسور چارلز جوزف اسمیت (Ormerod and Laird, 2021)، استاد حقوق کیفری دانشگاه آکسفورد و مجموعه تحلیلی اسمیت، هوگان و اورمرود تألیف دیوید اورمرود و کارل لرد، از اساتید برجسته حقوق جزا در انگلستان، به تفصیل به بررسی عناصر مادی و روانی جرم تخریب پرداخته‌اند. آثار مذکور با تمرکز بر تفکیک میان قصد^۳ و بی‌احتیاطی^۴ (Ormerod and Laird 2022: 948)، معیارهای احراز عنصر روانی را بازتعریف کرده‌اند. نقطه عطف این تحول، رأی دیوان لردها در پرونده «رجینا علیه جی و همکاران»^۵ است که در آن، معیار بی‌احتیاطی از سنجش عینی به ارزیابی ذهنی تغییر یافت؛ به گونه‌ای که احراز مسئولیت کیفری مستلزم اثبات آگاهی شخصی مرتکب از خطر و ادامه رفتار با علم به آن است. این رویکرد برخلاف حقوق ایران که در آن سوءنیت عام برای تحقق جرم تخریب کفایت می‌کند، بر احراز ذهنی عنصر روانی تأکید دارد و موجب دقت بیشتر در تعیین مسئولیت کیفری و تناسب مجازات می‌شود.

از جمله ویژگی‌های ساختاری نظام کیفری انگلستان در حوزه جرایم علیه اموال، تعیین «آستانه

3. Intention: the deliberate decision to bring about a prohibited consequence.

4. Recklessness: the conscious disregard of a known risk.

5. R v G and Another [2003] UKHL 50; [2004] AC 1034

مبلغ خسارت»^۶ در سیاست‌گذاری کیفری است. راهنمای قطعی شورای تعیین مجازات برای جرایم تخریب و آتش‌سوزی (Sentencing Council for England and Wales, 2019) با ایجاد یک آستانه خسارت ۵۰۰۰ پوندی، پدیده «اثر پرتگاه» را به نحوی متفاوت با حقوق ایران ایجاد می‌کند؛ به این صورت که خسارات کمتر از این مبلغ، اصولاً در دادگاه صلح با مجازات‌های محدود (حداکثر ۳ ماه حبس) رسیدگی می‌شوند، در حالی که خسارات بالاتر می‌توانند به دادگاه سلطنتی ارجاع شده و مجازاتی تا ۱۰ سال حبس در پی داشته باشند (Sentencing Council for England and Wales, 2020). در همین راستا، پژوهشگران برجسته‌ای به تحلیل مبانی و پیامدهای این نظام پرداخته‌اند. اندرو اشورث، استاد حقوق کیفری دانشگاه آکسفورد در ویرایش جدید اثر مرجع خود (Ashworth & Zedner, 2014: 5-6)، ضمن تحلیل اصول کلی حاکم بر تعیین مجازات، بر اهمیت «تناسب»^۷ و نقش ابزارهای جبرانی مانند «دستور جبران خسارت»^۸ به‌عنوان بخشی از پاسخ نظام عدالت کیفری تأکید می‌کند. هم‌زمان جان وی. رابرتز، استاد بریتانیایی حقوق کیفری در دانشگاه آکسفورد و خوزه پینا-سانچز، پژوهشگر اسپانیایی جرم‌شناسی کمی در دانشگاه لیدز (Sanchez-Roberts & Pina, 2021) در تحلیل تأثیر عملی این راهنماها نشان می‌دهند که چگونه این دستورالعمل‌ها با هدف ایجاد ثبات رویه قضایی می‌توانند به شکل‌گیری آستانه‌های سخت و غیرقابل انعطاف منجر شوند که گاهی با مفهوم عدالت فردی شده در تعارض است.

نگاه انتقادی به این ساختار در آثار جدیدتر نیز ادامه یافته است، نیکولا پدفیلد، استاد حقوق کیفری دانشگاه کمبریج (Padfield, 2022) در نقدی ساختاری، پیچیدگی روزافزون نظام تعیین مجازات در انگلستان را مورد انتقاد قرار داده است. افزون بر این قانونگذار نیز به محدودیت‌های ناشی از آستانه مالی ثابت پی برده است؛ چنان‌که در قانون پلیس، جرم، تعیین مجازات و دادگاه‌ها مصوب ۲۰۲۲^۹ آستانه ۵۰۰۰ پوندی برای جرم تخریب بناهای یادبود حذف شد تا اهمیت نمادین و اجتماعی این اماکن بر ارزش مادی آن‌ها اولویت یابد.

با وجود پژوهش‌های متعدد در زمینه جرم تخریب، ادبیات خارجی بیشتر بر تحلیل عناصر جرم یا سیاست‌های کیفری متمرکز بوده و کمتر به بررسی تطبیقی و نظام‌مند تعامل میان آرای مدنی و کیفری در پرونده‌های تخریب عمدی پرداخته است. به‌ویژه پدیده «اثر پرتگاه» و پیامدهای آن در نظام‌های حقوقی متفاوت، از جمله تقابل میان ساختارهای کامن‌لا و حقوق نوشته، تاکنون به‌صورت تطبیقی تحلیل نشده است. همچنین تأثیر متغیرهای اقتصادی نظیر تورم و کاهش ارزش پول بر نصاب‌های قانونی و تعیین نوع مجازات در پژوهش‌های پیشین مغفول

6. Threshold Amount

7. Proportionality

8. Compensation Order

9. Police, Crime, Sentencing and Courts Act 2022

مانده است. پژوهش حاضر با تمرکز بر این دو جنبه، درصدد پر کردن این خلأ علمی و ارائه چهارچوبی تطبیقی برای تحلیل هم‌زمان آثار مدنی و کیفری در جرم تخریب است.

۱- مبانی نظری مرتبط با ماده ۶۷۷ و اثر پرتگاه در حقوق کیفری ایران و انگلستان

در این بخش، اصول کلیدی حقوق کیفری ایران (ازجمله قانونی بودن جرم و مجازات، تساوی و فردی‌سازی مجازات، ماهیت تعزیرات و نقش قاضی) که با ماده ۶۷۷ مرتبط است و نیز چالش «اثر پرتگاه» ناشی از نصاب مالی در دو نظام حقوقی ایران و انگلستان بررسی می‌گردد.

۱-۱- اصول کلی حقوق جزای ایران در ارتباط با ماده ۶۷۷ و اثر پرتگاه

در این گفتار، اصول بنیادین حقوق کیفری ایران که پایه‌گذار چهارچوب نظری ماده ۶۷۷ هستند، مرور شده و نشان داده می‌شود و اثر آستانه ریالی تبیین می‌گردد.

۱-۱-۱- اصل قانونی بودن جرم و مجازات و تأثیر آن بر نصاب مالی ماده ۶۷۷

اصل قانونی بودن جرم و مجازات^{۱۰} به‌عنوان یکی از مبانی بنیادین حقوق کیفری مقرر می‌دارد که هیچ رفتار یا ترک فعلی را نمی‌توان جرم دانست و هیچ کیفری را نمی‌توان اعمال کرد، مگر آنکه قانون به‌صراحت آن را پیش‌بینی کرده باشد؛ در فقه نیز این قاعده با عنوان «قیح عقاب بلا بیان» شناخته می‌شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۶: ۴۲۴)، که در حقوق ایران یکی از معیارهای اصلی برای تفسیر مضیق مقررات جزایی محسوب می‌شود.^{۱۱}

اهمیت رکن قانونی بودن جرم و مجازات در بررسی ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی جایی آشکارتر می‌شود که تعیین آستانه ریالی خسارت برای تغییر نوع مجازات، تأثیر مستقیمی بر تحقق اصولی همچون پیش‌بینی‌پذیری، شفافیت و تناسب جرم و مجازات دارد. از منظر تطبیقی نیز در حقوق انگلستان، اصل مذکور هم در قانون عرفی^{۱۲} و هم در قوانین مصوب پارلمان ریشه دارد و با تأکید بر صراحت در جرم‌انگاری، امنیت حقوقی شهروندان را تضمین می‌کند (Ormerod and Laird, 2022: 45-47)، با این تفاوت که نظام تدریجی تعیین مجازات مانع از بروز تغییرات دفعی در نوع کیفر می‌شود و بدین ترتیب اصل قانونی بودن با اصل تناسب هماهنگ‌تر اجرا می‌گردد.

۱-۱-۲- اصل تساوی و فردی‌سازی مجازات در پرتو جهش ناگهانی ماده ۶۷۷

اصل تساوی در مجازات ایجاب می‌کند که مرتکبان جرایم مشابه بدون تبعیض تحت قواعد

10. Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege

۱۱. اصول ۳۶، ۳۷ و ۱۶۹ از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ماده ۲ و ۱۲ قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲ با اصلاحات بعدی.

12. Common Law

یکسان قرار گیرند و برابری در برابر قانون رعایت شود (صابری، ۱۳۹۸: ۷۵). در کنار این اصل، قاعده فردی‌سازی مجازات^{۱۳} نیز در نظام‌های حقوقی مدرن و فقه جزایی اسلامی پذیرفته شده است. بر مبنای این قاعده، قاضی مجاز است با لحاظ شرایط و اوصاف شخصی و اجتماعی مرتکب - مانند سن، وضعیت روانی، سوابق کیفری و موقعیت اجتماعی - کیفر را تعدیل و با شخصیت بزهکار متناسب‌سازی نماید (صبوری‌پور، ۱۳۹۷).

در حقوق ایران، قلمرو تعزیرات مهم‌ترین بستر تحقق این قاعده است؛ زیرا به قاضی اختیار گسترده‌ای برای تعیین میزان، نوع یا حتی تبدیل مجازات اعطا می‌کند. این انعطاف‌پذیری می‌تواند موجبات تحقق اهداف اصلاحی و بازپرورانه مجازات را فراهم آورد (شاهد و هاشمی معینی، ۱۴۰۲). در ماده ۶۷۷، تغییر ناگهانی مجازات از جزای نقدی به حبس با عبور اندک از نصاب مالی، اصل تساوی را خدشه‌دار و امکان فردی‌سازی را محدود می‌کند؛ به‌گونه‌ای که افراد با شرایط مشابه اما خسارتی اندکی متفاوت، با کیفرهای کاملاً متفاوت روبه‌رو می‌شوند. در مقابل، نظام تدریجی انگلستان هم برابری در جرایم مشابه را حفظ می‌کند و هم به قاضی امکان می‌دهد مجازات را با شخصیت مرتکب هماهنگ سازد. برقراری تعادل میان اصل تساوی و فردی‌سازی، شرط تحقق تناسب، عدالت و پیش‌بینی‌پذیری در مجازات‌هاست (Ormerod and Laird, 2021: 102-104).

۱-۱-۳- ماهیت تعزیرات و نقش قاضی در تعیین مجازات با توجه به نصاب مالی ماده ۶۷۷

در حقوق کیفری ایران، مجازات‌ها به شرعی (حدود، قصاص و دیات) و تعزیری تقسیم می‌شوند. در تعزیرات، قانونگذار تنها حدود کلی را مشخص کرده و اختیار تعیین نوع و میزان دقیق کیفر را به قاضی می‌سپارد تا با توجه به شرایط جرم و شخصیت مرتکب تصمیمی متناسب بگیرد (ریاضت، ۱۴۰۳). این ویژگی در اصل برای تحقق فردی‌سازی مجازات و رعایت تناسب میان جرم و کیفر پیش‌بینی شده است، با این حال ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی با تعیین یک نصاب مالی ثابت و تغییر ناگهانی نوع مجازات از جزای نقدی به حبس، اختیار قاضی را محدود می‌سازد و مانع بهره‌گیری کامل از ظرفیت تعزیرات در فردی‌سازی می‌شود؛ در چنین وضعیتی قاضی ناچار است صرفاً بر اساس میزان خسارت، بدون توجه کافی به اوصاف شخصی یا اجتماعی بزهکار، نوع کیفر را تغییر دهد. از همین رو بسیاری از صاحب‌نظران حقوق کیفری داخلی بر ضرورت تدوین دستورالعمل‌ها و معیارهای عینی برای هدایت قاضی در انتخاب مجازات‌های تعزیری تأکید کرده‌اند تا ضمن حفظ اختیار قضات، وحدت روبه و عدالت کیفری نیز تضمین شود (صبوری‌پور، ۱۳۹۷: ۱۳۵).

در حقوق انگلستان، نظام تدریجی تعیین مجازات و وجود دستورالعمل‌های راهنما به قاضی اجازه می‌دهد که ضمن رعایت اصول قانونی، تناسب و فردی‌سازی را بهتر محقق سازد، بنابراین

بررسی نقش قاضی در چهارچوب تعزیرات نشان می‌دهد که برای رفع چالش ناشی از تغییر دفعی کیفر، باید اختیار قضات در تعیین مجازات تقویت و نصاب‌های مالی به‌گونه‌ای اصلاح شوند که با فلسفه تعزیرات و اصل تناسب هماهنگ باشند.

۱-۱-۴- سایر مواد قانونی مرتبط با جرم تخریب در حقوق ایران

گرچه تمرکز اصلی این پژوهش بر ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی و پدیده جهش ناگهانی در نوع مجازات است، باید توجه داشت که جرم تخریب در حقوق ایران صرفاً محدود به این ماده نیست. مواد دیگری همچون ماده ۶۷۶ (آتش زدن اموال منقول)، ماده ۵۵۸ (تخریب اماکن و آثار فرهنگی و تاریخی ثبت‌شده) و ماده ۶۸۶ نیز وجود دارند که هر یک معیار خاصی برای جرم‌انگاری و تعیین مجازات ارائه می‌کنند؛ بنابراین قانونگذار علاوه بر نصاب مالی، به اهمیت اجتماعی مال و شیوه ارتکاب نیز توجه داشته است. با این حال تنها در ماده ۶۷۷ است که تغییر دفعی نوع مجازات بر اساس عبور اندک از آستانه مالی رخ می‌دهد؛ وضعیتی که به‌عنوان «اثر پرتگاه» شناخته می‌شود.

۱-۲- اصول کلی حقوق جزای انگلستان

در نظام حقوقی انگلستان، اثبات هر جرمی نیازمند دو چیز است: یکی رفتار مجرمانه (انجام کار ممنوع یا خودداری از کاری که قانون آن را الزام کرده) و دیگری حالت ذهنی مجرمانه (مانند قصد یا بی‌احتیاطی). دادستان باید هر دو را چنان روشن اثبات کند که جای هیچ تردید منطقی باقی نماند. افزون بر این هر مجازاتی باید با جرم و میزان تقصیر هماهنگ باشد و اهدافی چون تنبیه، بازدارندگی، بازپروری و جبران خسارت بزه‌دیده را دنبال کند. دستورالعمل‌های شورای تعیین مجازات نیز تضمین می‌کنند که احکام مشابه، یکسان صادر شوند.

۱-۲-۱- مفهوم جرم و مجازات در نظام کامن‌لا

حقوق کیفری انگلستان بر بستر نظام کامن‌لا استوار است که در آن، رویه‌های قضایی^{۱۴} و آرای دادگاه‌ها نقشی اساسی ایفا می‌کنند. یکی از ویژگی‌های بنیادین این نظام، تفکیک میان عنصر مادی^{۱۵} و عنصر معنوی^{۱۶} است. تحقق مسئولیت کیفری معمولاً مستلزم آن است که هم فعل مجرمانه و هم حالت ذهنی مرتکب در زمان ارتکاب جرم اثبات شود. این تفکیک به‌ویژه در جرایم علیه اموال اهمیت دارد، زیرا احراز قصد یا بی‌احتیاطی، تأثیری تعیین‌کننده بر سرنوشت دعوا دارد (Smith & Hogan, 2021: 915).

14. Case law

15. Actus reus

16. Mens rea

۱-۲-۲- نقش قصد^{۱۷} و بی‌احتیاطی^{۱۸} در جرایم علیه اموال

عنصر معنوی در جرایم مربوط به تخریب اموال یا خسارت کیفری^{۱۹} می‌تواند بر مبنای قصد یا بی‌احتیاطی مورد ارزیابی قرار گیرد. رأی مشهور دیوان لردها در پرونده رجینا علیه جی و همکاران، معیار بی‌احتیاطی را از یک سنجش عینی به معیار ذهنی تغییر داد؛ به‌گونه‌ای که برای احراز بی‌احتیاطی لازم است ثابت شود مرتکب شخصاً از وجود خطر آگاه بوده و با وجود این آگاهی، آگاهانه به ارتکاب رفتار مجرمانه ادامه داده است.^{۲۰} این رویکرد، مبنای انتساب مسئولیت کیفری را به طرز قابل توجهی تغییر داده و نقشی کلیدی در تعیین شدت مجازات و تشخیص صلاحیت مرجع صالح ایفا می‌کند (Ormerod & Laird, 2022: 948).

۱-۲-۳- مبانی نظری و عملی تعیین مجازات

نظام کیفری انگلستان در تعیین مجازات از ترکیبی از اهداف نظری بهره می‌گیرد: تنبیه متناسب^{۲۱}، بازدارندگی^{۲۲}، بازپروری^{۲۳} و جبران خسارت بزه‌دیده.^{۲۴} در این چهارچوب، اصل تناسب^{۲۵} حاکم است؛ به این معنا که شدت مجازات باید هم‌سنگ شدت جرم و درجه تقصیر باشد و از حد ضرورت تجاوز نکند (Ashworth & Horder, 2019: 536). برای تحقق انسجام در رویه‌های قضایی، شورای تعیین مجازات انگلستان^{۲۶} دستورالعمل‌های دقیق و مرحله‌ای تدوین کرده است. این دستورالعمل‌ها، به‌ویژه در زمینه جرایم علیه اموال، قاضی را ملزم می‌کنند تا در گام نخست، میزان تقصیر^{۲۷} را بر اساس عواملی چون سطح قصد، پیش‌تدبیر و نقش متهم در وقوع جرم مشخص نماید و در گام دوم، شدت آسیب^{۲۸} وارده را ارزیابی کند. ترکیب این دو معیار، چهارچوبی عادلانه‌تر برای انتخاب مجازات فراهم می‌سازد و تا حد بالاتری از تشتت آرا جلوگیری می‌کند.

۱-۳- جمع‌بندی و پیوند مبانی نظری با موضوع پژوهش

بررسی تطبیقی نشان می‌دهد هر دو نظام ایران و انگلستان بر اصل قانونی بودن جرم و مجازات و ضرورت تناسب کیفر تأکید دارند؛ اما تفاوت در ساختارها و شیوه اعمال مجازات، آنها

17. Intention
 18. Recklessness
 19. Criminal Damage
 20. R v G and Another [2003]UKHL 50
 21. Retribution
 22. Deterrence
 23. Rehabilitation
 24. Compensation
 25. Proportionality
 26. Sentencing Council
 27. Culpability
 28. Harm

را متمایز می‌سازد. در ایران، تعزیرات و اختیار گسترده قاضی با تکیه بر قانون و فقه، امکان فردی‌سازی مجازات را فراهم می‌کند (قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵، اصلاحی ۱۴۰۳)؛ در مقابل، انگلستان با اتکا به رویه قضایی و دستورالعمل‌های شورای تعیین مجازات، به دنبال وحدت رویه، پیش‌بینی‌پذیری و انسجام بیشتر در صدور احکام است (Sentencing Council, 2019). تفاوت‌های دو نظام موارد پژوهشی مهمی ایجاد می‌کند؛ از جمله تأثیر آرای قطعی مدنی بر تصمیمات کیفری در تعیین خسارت و کیفر و نیز پیوند مستقیم خسارت و مجازات در ماده ۶۷۷ که مطالعه تطبیقی ایران و انگلستان می‌تواند این چالش‌ها را آشکار کرده و راهکارهای اصلاحی برای ارتقای عدالت کیفری ارائه دهد (Smith, Hogan & Ormerod, 2015: 942).

۲- جرم «تخریب عمدی» در حقوق ایران

جرم تخریب عمدی در حقوق ایران دارای اوصاف و ارکانی است که در زیر به تشریح آنها پرداخته و برخی تحولات قانونگذاری در این رابطه نیز توضیح داده خواهد شد.

۲-۱- ارکان تشکیل‌دهنده جرم تخریب عمدی

جرم مورد نظر همچون سایر جرایم برای تحقق و تشکیل نیازمند ارکانی است که به‌اجمال در زیر بدان اشاره خواهد شد.

۲-۱-۱- تخریب عمدی اموال و ارکان جرم

تخریب عمدی اموال از مهم‌ترین مصادیق جرایم علیه اموال و مالکیت در حقوق ایران است که به‌صراحت در ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی جرم‌انگاری شده است. تحلیل این جرم، به‌ویژه در پرتو اثرگذاری آرای مدنی بر رسیدگی کیفری، مستلزم بررسی سه رکن اساسی آن یعنی رکن قانونی، رکن مادی و رکن معنوی است.

۲-۱-۱-۱- رکن قانونی

بر مبنای ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ (با اصلاحات ۱۴۰۳)، هرکس عمداً اشیای منقول یا غیرمنقول متعلق به دیگری را تخریب نماید یا به هر نحو تلف نماید یا از کار اندازد، به مجازات مقرر محکوم می‌شود. قانونگذار در این ماده، نوع مجازات را با توجه به میزان خسارت وارده به جزای نقدی و حبس تفکیک نموده است (قانون مجازات اسلامی، ۱۳۷۵، اصلاحی ۱۴۰۳).

۲-۱-۱-۲- رکن مادی

رکن مادی جرم تخریب عمدی در حقوق کیفری، ناظر بر ارتکاب فعل مثبت نسبت به مال غیر است؛ خواه این رفتار در قالب نابودی مستقیم، اتلاف مال یا از کار انداختن آن تحقق یابد. رویه قضایی ایران مصادیق گوناگونی برای این رکن شناسایی کرده است، از جمله تخریب اموال غیرمنقول، وارد آوردن خسارت به اموال منقول و از کار افتادن تجهیزات و ماشین‌آلات. بررسی این موارد و ارجاع آنها به نظر کارشناسی نشان می‌دهد که کارشناسان رسمی دادگستری نقشی بنیادین در تعیین میزان خسارت و به تبع آن در تشخیص نوع و شدت مجازات دارند. نقطه تماس میان تصمیم حقوقی و رأی کیفری به‌طور دقیق در همین مرحله شکل می‌گیرد؛ جایی که یک مبنای حقوقی می‌تواند زمینه‌ساز تصمیم کیفری شود. با این حال به دلیل تمایز ماهوی و استقلال دادرسی مدنی و کیفری، باید از ابتدا مراقب بود تا کمترین تأثیر متقابل ایجاد گردد؛ زیرا نتایج حاصل از فرایند مدنی به‌عنوان روندی مستقل، در بسیاری موارد صلاحیت ذاتی برای اثرگذاری بر ماهیت کیفری - که واجد اهمیت اجتماعی بالاتری است - ندارد و چنین تداخلی می‌تواند به اختلال در نظم عمومی و تزلزل در حقوق اشخاص بینجامد (خدابخشی، ۱۳۸۴: ۲۱).

۲-۱-۱-۳- رکن معنوی

در حقوق کیفری ایران، عنصر روانی یا سوءنیت، رکن اساسی مسئولیت در جرایم عمدی از جمله تخریب است. بر اساس ماده ۱۴۴ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲)، تحقق جرم عمدی مستلزم احراز «قصد ارتکاب رفتار مجرمانه» و «علم به موضوع» است. در جرم تخریب، مرتکب باید به‌طور عمد و با آگاهی، فعل منجر به تخریب مال غیر را انجام دهد.

طبق دکترین حقوقی و رویه قضایی، جرم تخریب یک جرم مقید به نتیجه است، اما برای تحقق آن، تنها سوءنیت عام (قصد انجام فعل) لازم است و نیاز به سوءنیت خاص (قصد حصول نتیجه‌ای مشخص) نیست؛ بنابراین به‌صرف احراز قصد فعل تخریب و علم به تعلق مال به غیر، عنصر روانی محقق شده و ورود هر میزان خسارتی در عالم واقع، برای تکمیل جرم کافی است (ولیدی، ۱۳۸۷: ۲۴۵). این رویکرد نشان‌دهنده تمرکز نظام حقوقی ایران بر اراده آگاهانه مرتکب است، نه قصد دقیق نتیجه.

۲-۲- تحولات قانونی ماده ۶۷۷ و تأثیر میزان خسارت بر نوع مجازات

در حقوق ایران، جرم تخریب عمدی مشمول ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی است. این ماده در سال‌های اخیر دست‌کم دو بار اصلاح شده است: نخست با قانون کاهش مجازات حبس تعزیری (۱۳۹۹) و سپس با اصلاحیه ۱۴۰۳. مهم‌ترین دستاورد این تحولات، تعیین «آستانه ریالی خسارت» برای تفکیک میان دو نوع مجازات است. اگر میزان خسارت وارده از این آستانه (اکنون ۳۳۰ میلیون ریال) بیشتر باشد، مجازات اصلی حبس است؛ در غیر این صورت مجازات به جزای

نقدی (حداکثر دو برابر خسارت) تبدیل می‌شود. این سازکار نشان‌دهنده سیاست قانونگذار در کاهش حبس‌های کوتاه‌مدت و گرایش به کیفرهای جایگزین در جرایم علیه اموال است.

۲-۲-۱- سابقه تقنینی جرم تخریب

ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی به‌عنوان اصلی‌ترین مقرر در خصوص جرم تخریب عمدی، طی سال‌های اخیر چند بار مورد اصلاح و بازنگری قرار گرفته است. یکی از مهم‌ترین محورهای این اصلاحات، تعیین «آستانه ریالی خسارت» برای تفکیک میان مجازات‌های نقدی و مجازات‌های سالب آزادی بوده است. بر اساس مقررات پیش از تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری (مصوب ۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۹)، نصاب مقرر برای تمایز این دو نوع مجازات معادل ۱۰۰ میلیون ریال تعیین شده بود (قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، ۱۳۹۹). با این حال به دنبال تصویب اصلاحیه ۳۰ خرداد ۱۴۰۳، این نصاب به ۳۳۰ میلیون ریال افزایش یافت (قانون مجازات اسلامی، اصلاحیه ۱۴۰۳). این ساختار، یک دوگانگی بنیادین در واکنش کیفری ایجاد می‌کند که به‌طور مستقیم به میزان خسارت مادی وابسته است: ۱- مجازات حبس: در صورتی که میزان خسارت وارده از نصاب قانونی بیشتر باشد، مجازات اصلی جرم، حبس تعزیری از سه ماه تا یک سال و شش ماه خواهد بود. ۲- مجازات جزای نقدی: در صورتی که میزان خسارت معادل یا کمتر از نصاب قانونی باشد، مجازات حبس منتفی شده و کیفر جایگزین آن، جزای نقدی تا دو برابر معادل خسارت وارده خواهد بود. این تغییر نشان‌دهنده تلاش قانونگذار برای کاهش موارد اعمال مجازات حبس در جرایم علیه اموال و جایگزین‌سازی آن با جزای نقدی است؛ سیاستی که در چهارچوب سیاست‌های کلی قوه قضائیه و گرایش به کیفرزایی نسبی عدالت ترمیمی به‌جای عدالت تنبیهی در حوزه جرایم مالی قابل تحلیل است (عباسی، ۱۳۸۲).

۲-۲-۲- تبیین «اثر پرتگاه» و پیامدهای آن

«اثر پرتگاه» در ادبیات سیاست کیفری به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن، تغییر کمی اندک در شاخص‌های قانونی - مانند افزایش ناچیز در میزان خسارت مالی - منجر به تغییر کیفی و ناگهانی در نوع یا شدت مجازات گردد. به بیان روشن‌تر، تفاوتی بسیار جزئی در میزان خسارت (برای مثال تنها یک ریال) می‌تواند مرز میان محکومیت به «جزای نقدی» و مجازات شدیدتری مانند «حبس» را رقم بزند. این وضعیت از منظر اصول عدالت کیفری چالش‌برانگیز بوده و همواره مورد نقد در ادبیات جرم‌شناسی قرار گرفته است (Tonry, 2019: 143). با این حال جرم تخریب تنها مصداق این وضعیت نیست و قوانین کیفری ایران موارد دیگری از «اثر پرتگاه» را نشان می‌دهند؛ - سرقت حدی (مواد ۲۶۸ و ۲۷۸ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲): تفاوت اندک در شرایط

سرق (مانند نصاب مال مسروقه یا تحقق شرایط خاص) می‌تواند موجب تغییر کیفی از سرقت تعزیری به سرقت حدی با مجازات شدیدتر (قطع ید).

- کلاهبرداری (ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری ۱۳۶۷): در این قانون، میزان مال برده شده و نصاب‌های مالی می‌تواند مرز میان مجازات‌های سبک‌تر و حبس‌های سنگین‌تر را تعیین کند.

- قاچاق کالا و ارز (مواد ۱۸ و ۱۹ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲): ارزش کالا یا ارز قاچاق شده، حتی با اختلاف جزئی، می‌تواند صلاحیت مرجع رسیدگی را تغییر دهد و مجازات را از جزای نقدی به حبس طولی‌المدت ارتقا دهد.

این نمونه‌ها نشان می‌دهد که «اثر پرتگاه» نه تنها در جرم تخریب، بلکه در طیفی از جرایم مالی و اقتصادی نیز وجود دارد. پیامدهای این وضعیت از منظر عدالت کیفری قابل توجه است؛ زیرا جهش دفعی در نوع مجازات، پیش‌بینی‌پذیری نظام کیفری را مخدوش کرده و می‌تواند به صدور احکام نامتناسب یا تعارض صلاحیت‌ها میان مراجع قضایی منجر شود. از همین رو اصلاح ساختار قانونی از طریق طیفی‌سازی مجازات‌ها، تعدیل خودکار نصاب‌ها متناسب با تورم و تصریح جایگاه آرای مدنی در فرایند کیفری ضروری به نظر می‌رسد.

وضعیت مذکور، فارغ از قلمروی این پژوهش که حقوق ایران و انگلیس است، به‌طور کلی در نظام‌هایی مشاهده می‌شود که برای برخی جرایم، حداقل‌های الزامی^{۲۹} وضع شده است. در چنین نظام‌هایی، حتی افزایش اندک در شدت جرم یا میزان خسارت، جهشی ناگهانی در نوع مجازات ایجاد می‌کند، بدون آنکه شرایط شخصی متهم یا اوضاع و احوال پرونده لحاظ گردد (US Sentencing Commission, 2011). به‌طور مثال گزارش‌های رسمی نهادهایی همچون کمیسیون فدرال تعیین مجازات‌های ایالات متحده و دفتر برنامه‌های عدالت آمریکا نشان می‌دهد که این ساختارهای حداقلی، در عمل انعطاف قضایی را محدود کرده و موجب صدور احکام نامتناسب می‌شود. افزون بر این تحلیل‌های دانشگاهی برجسته - از جمله پژوهش‌های اریک لونا، استاد حقوق کیفری در دانشگاه ایالتی آریزونا و از صاحب‌نظران شناخته‌شده در نقد سیاست‌های کیفری آمریکا - به‌روشنی توضیح می‌دهد که این نظام‌ها چگونه با حذف اختیار قضات به «جهش‌های کیفری» و صدور مجازات‌های شدید برای رفتارهایی با تفاوت‌های جزئی منجر می‌شوند (Luna, 2017: 117).

مطابق یافته‌ها از مطالعه و بررسی منابع یادشده می‌توان به پیامدهای زیر اشاره کرد: نابرابری در تعیین مجازات‌ها در موارد مشابه با تفاوت مالی جزئی؛ بی‌ثباتی روبه قضایی به دلیل تکیه بیش از حد بر شاخص‌های کمی و کاهش قابلیت پیش‌بینی نظام کیفری.

از این رو بخش مهمی از ادبیات حقوقی و جرم‌شناسی معاصر، بر بازنگری در سیاست‌های کیفری مبتنی بر «آستانه‌های ریالی» یا «حداقل‌های الزامی» تأکید کرده و ضرورت جایگزینی آنها با الگوهای انعطاف‌پذیر و متناسب با شرایط پرونده را برجسته ساخته است (Ashworth, 2018: 159; Sentencing Council, 2019: 6-8).

۲-۲-۳- تحلیل مفهوم جزای نقدی نسبی و مجازات دوگانه در جرم تخریب

در نظام حقوقی ایران، قانونگذار به‌منظور بهینه‌سازی منابع و مدیریت کارآمد نظام عدالت کیفری، به سمت استفاده از معیارهای مالی برای تفکیک جرایم با اهمیت کمتر از جرایم سنگین‌تر گرایش یافته است. ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) به‌عنوان نمونه‌ای بارز، با تعیین یک نصاب مالی مشخص، مجازات جرم تخریب عمدی را به دو دسته تقسیم می‌کند؛ اگر خسارت وارده بیش از ۳۳۰ میلیون ریال باشد، مجازات مرتکب حبس است، اما اگر معادل یا کمتر از این مبلغ باشد، مجازات به جزای نقدی نسبی تا دو برابر خسارت تغییر می‌یابد. این نوع جزای نقدی با نوع ثابت آن که مقادیر معین دارد، متفاوت است، چراکه فاقد سقف و کف مشخصی بوده و میزان آن بر اساس خسارت وارده تعیین می‌گردد (راسخ، ۱۳۹۹: ۱۲۷). شایان ذکر است که این آستانه مالی، به‌موجب تصویب‌نامه هیئت‌وزیران در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است (هیئت‌وزیران، تصویب‌نامه اصلاح میزان مبالغ مربوط به جرایم و تخلفات، ش ۳۲۱/ت/۶۱۰۹۷/هـ مورخ ۱۴۰۳/۰۳/۳۰).

رویکرد قانونگذار ایران در ماده مذکور نشان‌دهنده گذار از معیارهای صرفاً ماهوی به معیارهای کمی و مالی در تفکیک جرایم است. این سیاست تقنینی را می‌توان از چند منظر تحلیل کرد:

- کارکرد عدالت کیفری: تعیین نصاب مالی برای جرم تخریب عمدی، علاوه بر ایجاد شفافیت در مرز میان جرایم سبک و سنگین، به کاهش تراکم پرونده‌های کیفری و تمرکز دستگاه قضایی بر جرایم مهم‌تر کمک می‌کند. این امر نشان‌دهنده نوعی مدیریت منابع قضایی و حرکت به سمت کارآمدی در نظام عدالت کیفری است.

- تأثیر بر تناسب مجازات: جزای نقدی نسبی که بر مبنای میزان خسارت وارده تعیین می‌شود، انعطاف بیشتری نسبت به جزای نقدی ثابت دارد. این شیوه، امکان تناسب بهتر میان جرم و مجازات را فراهم می‌آورد و از یکسان‌سازی غیرمنصفانه جلوگیری می‌کند.

- چالش‌های اجرایی: هرچند این رویکرد به عدالت ترمیمی نزدیک‌تر است، اما وابستگی شدید به معیار مالی می‌تواند در مواردی که خسارت واقعی به‌سختی قابل ارزیابی است، مشکلاتی ایجاد کند. همچنین تغییر نصاب مالی توسط هیئت‌وزیران (سال ۱۴۰۳) نشان می‌دهد که این معیارها نیازمند بازنگری مستمر متناسب با شرایط اقتصادی هستند.

- مقایسه تطبیقی: در حقوق تطبیقی، به‌ویژه در نظام‌های حقوقی فرانسه و انگلستان،

معیارهای مالی در جرایم علیه اموال کمتر به‌عنوان ملاک اصلی تفکیک جرایم به کار می‌رود و بیشتر بر عنصر قصد و شدت رفتار مجرمانه تأکید می‌شود. از این منظر، رویکرد ایران را می‌توان خاص و متمایز دانست که بیشتر به مقتضیات اقتصادی و مدیریتی نظام قضایی توجه دارد.

۲-۲-۴- نقش رأی وحدت رویه و قوانین شکلی در تعیین صلاحیت

ابهام در درجه‌بندی جرایم با مجازات جزای نقدی نسبی، منجر به صدور رأی وحدت رویه شماره ۷۵۹ هیئت عمومی دیوان عالی کشور در سال ۱۳۹۶ شد. این رأی با استناد به تبصره ۳ ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی، مقرر کرد که هرگاه مجازات قانونی جرمی، جزای نقدی نسبی باشد، آن جرم تعزیر درجه هفت محسوب می‌شود. این طبقه‌بندی قضایی، مرجع صالح به رسیدگی را به‌طور مستقیم تحت تأثیر قرار داده و با انطباق آن با قوانین شکلی، یک فرایند دادرسی مشخص را فعال می‌سازد.

تحول صلاحیت مراجع کیفری در رسیدگی به جرایم تعزیری درجات هفت و هشت را می‌توان در دو مرحله متمایز بررسی کرد. پیش از تصویب قانون شوراهای حل اختلاف ۱۴۰۲ بر اساس ماده ۳۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری، این دسته از جرایم به‌طور مستقیم در دادگاه کیفری دو مطرح می‌شد و همان مرجع نیز وظیفه انجام تحقیقات مقدماتی را بر عهده داشت. با اجرای قانون جدید و ایجاد دادگاه صلح، صلاحیت رسیدگی به این جرایم از دادگاه کیفری دو به مرجع تازه‌تأسیس منتقل گردید؛ به‌ویژه آنکه بند ۱۰ ماده ۱۲ قانون شوراهای حل اختلاف به‌صراحت رسیدگی به جرایم عمدی تعزیری با مجازات‌های درجات هفت و هشت را در صلاحیت دادگاه صلح قرار داده است. این تغییر نشان‌دهنده بازآرایی ساختار صلاحیت کیفری و تلاش قانونگذار برای تفکیک روشن‌تر میان جرایم سبک و سنگین در نظام دادرسی است.^{۳۰}

۲-۳- پیامد آستانه، چالش‌ها و رویه قضایی در اجرای ماده ۶۷۷

در ادامه چالش‌های اجرایی تعیین آستانه خسارت (همچون اثر پرتگاه و نقش نظر کارشناسی) و نیز دیدگاه تطبیقی با نظام‌های دیگر بررسی می‌شود.

۲-۳-۱- چالش‌های فنی و رویه‌ای در اجرای آستانه مالی

تفکیک صلاحیت بر اساس آستانه مالی با چالش‌های مهمی از جمله موارد زیر همراه است:
- اثر پرتگاه: یک تفاوت ناچیز در میزان خسارت می‌تواند منجر به تغییر بنیادین در صلاحیت (انتقال پرونده از دادگاه صلح به دادسرا) و نوع مجازات (تبدیل جزای نقدی به حبس) شود. این پدیده، کانون

۳۰. قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات بعدی، ماده ۳۴۰ و اکنون بند ۱۰ ماده ۱۲ قانون شوراهای حل اختلاف مصوب ۱۴۰۲/۰۶/۲۲ مجلس شورای اسلامی.

دفاع متهم را به مناقشه بر سر ارزیابی مالی خسارت سوق می‌دهد (Ashworth, 2019: 87).

- مناقشات در تقویم خسارت و تأثیر رأی حقوقی: تعیین دقیق میزان خسارت به‌ویژه در پرونده‌های پیچیده، به نظر کارشناس رسمی دادگستری وابسته است. این وابستگی، نشان‌دهنده پیوند عمیق میان دادرسی حقوقی و کیفری در این نوع پرونده‌ها است (زرعت، ۱۳۹۶/۲: ۴۹۰).

اگر پیش از رسیدگی کیفری، رأی قطعی حقوقی درباره میزان خسارت صادر شده باشد، این رأی می‌تواند به‌عنوان یک دلیل اثباتی قوی در تعیین نصاب ماده ۶۷۷ و در نتیجه تشخیص مرجع صالح و نوع مجازات اثرگذار باشد. اختلاف در برآورد خسارت می‌تواند به‌طور مستقیم آستانه قانونی ماده ۶۷۷ را جابه‌جا کند و پیامدهای کیفی در نوع مجازات پدید آورد (به‌طور مثال عبور از حدنصاب منتهی به حبس)، از این رو راهکارهایی چون بهره‌گیری از هیئت‌های چندتخصصی، ارجاع موضوعات پیچیده به کارشناسان هم‌رده و ذکر صریح روش‌شناسی محاسبه در نظریه کارشناسی، در کاهش ناهمگونی و افزایش قابلیت اتکای تصمیم قضایی ضروری است. همچنین برای کاهش تعارض احتمالی میان رأی قطعی حقوقی (در باب میزان خسارت) و ارزیابی کیفری توصیه می‌شود دادگاه کیفری در صورت وجود رأی حقوقی ضمن استماع کارشناس کیفری، نسبت‌های روش‌شناختی دو ارزیابی را تطبیق دهد (مبنای قیمت‌گذاری، زمان مرجع قیمت، معیار ترمیم/تعویض) و چنانچه تفاوت صرفاً ناشی از «سال پایه/شاخص» باشد، با ارجاع به شاخص رسمی قیمت، اعداد را هم‌پایه کند تا اختلاف صوری به تغییر ماهوی درجه تعزیر نینجامد (World Bank, 2024).

۲-۳-۲- دیدگاه تطبیقی

در بسیاری از نظام‌های حقوقی (مانند انگلستان)، صلاحیت قضایی بیشتر بر اساس نوع جرم و شدت مجازات قانونی تعیین می‌شود، نه فقط میزان خسارت مالی (Ashworth, 2018: 215). برخی صاحب‌نظران پیشنهاد می‌کنند که در ایران نیز علاوه بر نصاب مالی، معیارهای دیگری مانند شخصیت مرتکب و اهمیت اجتماعی جرم در تعیین صلاحیت لحاظ شود (نوربها، ۱۳۹۲: ۳۴۰).

۳- جرم «خسارت کیفری» در حقوق انگلستان

در این بخش مبنای قانونی جرم خسارت کیفری (مصوب ۱۹۷۱)، ارکان مادی و معنوی آن و تحولات مفهوم بی‌احتیاطی در رویه قضایی انگلستان بررسی می‌شود.

۳-۱- مبنای قانونی و ارکان تشکیل‌دهنده جرم

در این گفتار، قانون اصلی جرم خسارت کیفری در انگلستان (قانون تخریب کیفری ۱۹۷۱) معرفی شده و سپس دو رکن مادی (تخریب یا آسیب به مال دیگری) و رکن معنوی (قصد یا بی‌احتیاطی) به‌اختصار تبیین می‌گردد.

۳-۱-۱- رکن قانونی

جرم «خسارت کیفری» در حقوق انگلستان به‌طور اساسی در قانون تخریب کیفری ۱۹۷۱ تعریف شده است. مطابق بخش اول این قانون، «هر کس عمداً یا از روی بی‌احتیاطی^{۳۱} مال متعلق به دیگری را تخریب کند یا به آن آسیب برساند، مرتکب جرم است». در این قانون، حداکثر مجازات برای برخی مصادیق - از جمله خسارت ناشی از آتش‌سوزی^{۳۲} - تا ده سال حبس پیش‌بینی شده است (Criminal Damage Act, 1971).

۳-۱-۲- رکن مادی

رکن مادی در این جرم شامل «تخریب»^{۳۳} یا «آسیب رساندن»^{۳۴} به مال دیگری است. تشخیص «آسیب رساندن» امری قضایی است که به شرایط و آثار عمل بستگی دارد؛ حتی مواردی مانند نوشتن گرافیتی روی دیوار یا تغییر رنگ می‌تواند مصداق تخریب محسوب شود. دادگاه‌ها در تفسیر «آسیب رساندن» علاوه بر آثار ظاهری، هزینه ترمیم یا کاهش کارکرد مال را نیز لحاظ می‌کنند.

۳-۱-۳- رکن معنوی

در تحلیل عنصر معنوی جرم تخریب، دو حالت اصلی قابل تصور است: قصد مستقیم برای وارد آوردن خسارت یا ارتکاب رفتار همراه با بی‌احتیاطی. مفهوم بی‌احتیاطی در حقوق کیفری انگلستان طی تحولات قضایی دچار تغییر بنیادین شد؛ به‌ویژه آنکه پس از رویکرد عینی در پرونده کالدول، رأی صادره از مجلس اعیان در سال ۲۰۰۳ نقطه عطفی محسوب گردید. در این رأی، معیار ذهنی جایگزین معیار پیشین شد و دادگاه تأکید کرد که احراز بی‌احتیاطی مستلزم آن است که مرتکب شخصاً از احتمال وقوع خسارت آگاه بوده و با وجود این آگاهی، به رفتار خود ادامه دهد. این تغییر رویکرد، مسئولیت کیفری را بیش‌ازپیش به وضعیت ذهنی و آگاهی فرد گره زد و از انتساب بی‌احتیاطی صرفاً بر مبنای ارزیابی بیرونی فاصله گرفت. به‌عنوان نمونه اگر فردی در محیطی شلوغ اقدام به عملی پرخطر کند و آگاه باشد که این رفتار می‌تواند به اموال دیگران آسیب برساند، استمرار عمل با وجود این آگاهی مصداق تحقق عنصر روانی جرم از طریق بی‌پروایی خواهد بود (Elliott & Quinn, 2016: 281). بنا به مراتب در انگلستان، عنصر ذهنی نقشی اساسی در تعیین مسئولیت دارد؛ در حالی که در حقوق ایران، معیارهای عینی‌تر و ترکیبی از قصد و تقصیر معمولاً مبنا قرار می‌گیرند.

31. Recklessly

32. Arson

33. Destroying

34. Damaging

۳-۲- صلاحیت دادگاه، آستانه‌های مالی و ساختار مجازات

در این قسمت، نقش ارزش خسارت در تعیین مرجع رسیدگی (دادگاه صلح یا دادگاه تاج)، استثناهای مهم مانند آتش‌سوزی عمدی، رویکرد گام‌به‌گام رهنمودهای تعیین مجازات و نیز احکام جبران خسارت بزه‌دیده بررسی می‌شود.

۳-۲-۱- تقسیم صلاحیت^{۳۵} بر اساس ارزش خسارت

در حقوق انگلستان، معیار ۵۰۰۰ پوند برای تفکیک صلاحیت‌ها در جرایم خسارت غیرآتش‌سوزی پذیرفته شده است.

- اگر خسارت زیر ۵۰۰۰ پوند باشد، پرونده فقط قابل رسیدگی خلاصه^{۳۶} تلقی می‌شود و صرفاً در دادگاه صلح^{۳۷} قابل انجام است.

- اگر خسارت بالای ۵۰۰۰ پوند باشد، جرم به اصطلاح دوطرفه^{۳۸} محسوب می‌شود و مفهوم آن این است که رسیدگی به آن جرم می‌تواند در یکی از دو مسیر مختلف قضایی انجام شود. این دو مسیر، دادگاه صلح یا دادگاه تاج بوده و حق انتخاب با متهم است؛ بدین لحاظ این معیار را برخلاف ظاهر که میزان عددی ثابت داشته و مرجع بالاتر مجازات شدیدتر تا ۱۰ سال حبس را به همراه دارد، نمی‌توان واجد اثر پرتگاه دانست، چراکه علاوه بر حفظ حق انتخاب متهم در تعیین مرجع، در مرجع بالاتر هیئت‌منصفه نیز برای تحکیم رأی وجود دارد. از سویی نوع مجازات و نحوه تغییر آن است که باعث ایجاد اثر پرتگاه است و در این رابطه دست مرجع قضایی برای تعیین نوع مجازات متناسب با شرایط متهم و عمل ارتكابی باز است (Crown Prosecution Service, 2024).

آستانه مالی مقرر در مقررات مربوط به جرایم علیه اموال، در واقع یک قاعده رویه‌ای است که هدف آن تسهیل در تفکیک صلاحیت میان محاکم و تعیین مرجع رسیدگی متناسب با شدت جرم است. با این حال، این معیار مالی در همه موارد اعمال نمی‌شود و استثناهایی وجود دارد؛ از جمله:

- آتش‌سوزی عمدی: این جرم بدون در نظر گرفتن میزان خسارت (حتی کمتر از ۱ پوند)، یک جرم دوطرفه است و حداکثر مجازات آن حکم حبس ابد^{۳۹} است، زیرا می‌تواند جان افراد را به خطر بیندازد.

- تخریب بناهای یادبود^{۴۰} و دارای اهمیت تاریخی یا فرهنگی به دلیل ماهیت غیرقابل جایگزینی آنها.

35. Jurisdiction

36. Summary Only Offence

37. Magistrates' Court

38. Either-way

39. Life Imprisonment

40. Damage to Historic Buildings/ Monuments

- تخریب مجرمانه با قصد به خطر انداختن زندگی^{۴۱} که این جرم طبق بخش ۱(۲) قانون تخریب کیفری ۱۹۷۱ بسیار شدیدتر است و بدون در نظر گرفتن میزان خسارت، یک جرم فقط قابل تعقیب و رسیدگی در دادگاه تاج^{۴۲} بوده و مجازات آن نیز حبس ابد است.

۳-۲-۲- ساختار رهنمودهای تعیین مجازات

شورای تعیین مجازات در «راهنمای قطعی سال ۲۰۱۹» خود در مورد آتش‌زنی و تخریب اموال، یک رویکرد گام‌به‌گام ارائه می‌دهد. بر این اساس قاضی ابتدا سطح مسئولیت کیفری^{۴۳} و سپس میزان شدت آسیب وارده را تعیین می‌کند. در گام نهایی با تلفیق این دو معیار، حدود و دامنه مجازات^{۴۴} مناسب مشخص می‌شود (Sentencing Council, 2019). این نظام مانع از بروز «اثر پرتگاه» است که در ایران به واسطه آستانه‌های ریالی ماده ۶۷۷ و اصلاحات آن مشاهده می‌شود. بدین ترتیب در انگلستان افزایش تدریجی شدت مجازات جایگزین تغییر ناگهانی نوع مجازات می‌شود.

۳-۲-۳- احکام جبران خسارت^{۴۵}

علاوه بر مجازات، دادگاه‌ها در انگلستان مکلف‌اند امکان صدور احکام جبران خسارت را بررسی کنند. این دستورها با هدف جبران خسارت بزه‌دیدگان صادر می‌شوند و می‌توانند به‌عنوان مجازات تکمیلی یا مستقل اعمال گردند (Sentencing Council, 2019). اهمیت این سازکار در آن است که پیوند میان جبران مدنی و مجازات کیفری برقرار می‌شود و بزه‌دیده به‌جای صرفاً اتکا به دعوای مدنی، می‌تواند در فرایند کیفری نیز به ترمیم خسارت دست یابد. این نکته ظرفیت مناسبی برای تطبیق و پیشنهاد اصلاحات در نظام ایران فراهم می‌کند.

۳-۳- رویه قضایی، موارد کلیدی و آموزه‌های تطبیقی

در این قسمت، تحول مفهوم بی‌احتیاطی در پرونده مشهور انگلستان، گذار از معیار عینی به معیار ذهنی و نیز پیامدهای این تغییر برای مقایسه با حقوق ایران بررسی می‌شود.

۳-۳-۱- رویه قضایی درباره معیار بی‌احتیاطی و اهمیت رأی رجینا علیه جی و همراهان

یکی از تحولات بنیادین در حقوق کیفری انگلستان، رأی صادره در پرونده رجینا علیه سایرین است که برداشت قضایی از مفهوم «بی‌احتیاطی» را دگرگون ساخت. پیش از این رأی، دادگاه‌ها در انگلستان از معیاری به نام «آزمون کالدول» پیروی می‌کردند. بر پایه این معیار، اگر یک فرد

41. Criminal Damage with Intent to Endanger Life

42. Indictable Only

43. Culpability

44. Sentencing Range

45. Compensation Orders

معمولی و عاقل می‌توانست خطر وقوع خسارت را پیش‌بینی کند، رفتار متهم بی‌احتیاطی محسوب می‌شد؛ حتی اگر خود متهم در آن لحظه اصلاً از وجود خطر آگاه نبود.^{۴۶} اما با رأیی که مجلس اعیان انگلستان در پرونده مشهور «رجینا علیه جی و دیگران» صادر کرد، این رویکرد به‌طور کامل کنار گذاشته شد. از آن پس دادگاه‌ها تأکید کردند که باید حالت ذهنی و آگاهی شخصی متهم را مبنا قرار داد. به عبارت دیگر تنها زمانی می‌توان گفت متهم بی‌احتیاطی کرده است که خود او آگاهانه خطر را درک کرده باشد و با وجود این آگاهی، به رفتار خود ادامه داده باشد. بدین ترتیب تنها در صورتی که مرتکب خود آگاهانه احتمال وقوع خسارت را درک کرده باشد، می‌توان رفتار او را بی‌احتیاطی کیفری دانست.^{۴۷} این تحول از منظر عدالت کیفری اهمیت بنیادین دارد؛ زیرا معیار ذهنی امکان در نظر گرفتن شرایط فردی مرتکب (مانند سن، بلوغ، یا وضعیت ذهنی) را فراهم می‌آورد. برای نمونه در پرونده‌های مربوط به اطفال یا نوجوانان، به‌کارگیری معیار ذهنی باعث می‌شود تا رفتار آنان با توجه به سطح ادراک واقعی‌شان ارزیابی گردد، نه بر اساس فرض‌های انتزاعی یک فرد عاقل بالغ.

این تغییر در حقوق انگلستان، پیامدهایی برای مقایسه با حقوق ایران نیز دارد؛ زیرا در ایران، عنصر روانی (اعم از قصد یا بی‌احتیاطی) بیشتر بر پایه معیارهای عینی و نوعی تفسیر می‌شود. این تفاوت می‌تواند در مواجهه با پرونده‌هایی که به اختلاف کارشناسی یا وجود رأی مدنی قطعی درباره خسارت مربوط است، منجر به تفاوت‌های جدی در رفتار قضایی دو نظام گردد.

۳-۲-۳- مبانی سیاست جنایی: تناسب، بازپروری و جبران خسارت

سیاست جنایی حاکم بر جرایم مالی و تخریب اموال در حقوق انگلستان، رویکردی چندبعدی و جامع را دنبال می‌کند که صرفاً به جنبه‌های کیفری محدود نمی‌شود (Sentencing Council, 2019). این سیاست درصدد تحقق اهدافی همچون رعایت اصل تناسب مجازات با شدت جرم^{۴۸}، بازدارندگی عمومی و خاص^{۴۹} و جبران مؤثر خسارت بزه‌دیده^{۵۰} است (Ashworth, 2022: 265).

در این راستا شورای تعیین مجازات از طریق انتشار «راهنماهای قطعی»^{۵۱} و با بهره‌گیری از مدل ترکیب درجه تقصیر و شدت آسیب^{۵۲}، چهارچوبی ساختاریافته ارائه داده است (Wasik, 2021). این چهارچوب از یک سو با تعیین دسته‌های مجازات، ثبات رویه قضایی را تضمین می‌کند و از سوی

46. Caldwell Test

47. Regina v. G and another

48. Principle of Proportionality

49. General and Specific Deterrence

50. Victim Compensation

51. Definitive Guidelines

52. Culpability × Harm Matrix

دیگر با در نظر گرفتن طیفی از عوامل تعدیل‌کننده، به قاضی اجازه می‌دهد تا با توجه به شرایط خاص هر پرونده تصمیم منعطفی اتخاذ نماید (The Official Website of the UK Government, 2023).

بر اساس راهنماهای منتشرشده توسط شورای تعیین مجازات، دادگاه در مرحله تعیین مجازات موظف است هم‌زمان دو متغیر کلیدی را ارزیابی کند: ۱- سطح تقصیر مرتکب^{۵۳} که بر اساس معیارهای ذهنی سنجیده می‌شود؛ ۲- میزان آسیب وارده^{۵۴} که شامل دامنه و شدت عواقب مادی است. تعامل این دو عامل، «دامنه مجازات مناسب»^{۵۵} را مشخص می‌سازد. این رویکرد از پدیده نامطلوب اثر پرتگاه جلوگیری می‌کند. علاوه بر این سازکارهای جبران خسارت، به‌ویژه دستور جبران خسارت^{۵۶} تحت قانون دادگاه‌های کیفری مصوب ۲۰۰۰ نقش محوری ایفا می‌کنند (Powers of Criminal Courts Act, 2000). بر این اساس دادگاه‌ها موظف‌اند در صورت درخواست بزه‌دیده و با احراز توانایی مالی مرتکب، او را به پرداخت غرامت محکوم نمایند. الگوهای نوین یادشده قابلیت آن را دارند که به‌عنوان پشتوانه‌ای مؤثر در فرایند بازنگری و اصلاح حقوق کیفری ایران مورد استفاده قرار گیرند؛ به‌ویژه در مواردی چون جایگزینی طیف‌های تدریجی مجازات به‌جای آستانه‌های قطعی و تقویت نقش محوری جبران خسارت بزه‌دیده در فرایند دادرسی کیفری.

۴- تحلیل تطبیقی و پیشنهادهای اصلاحی برای حقوق ایران

این فصل با هدف تلفیق یافته‌های فصل‌های پیشین در خصوص مقررات ایران و انگلستان، به ارائه راهکارهایی برای اصلاح حقوق داخلی می‌پردازد. محور اصلی مباحث، کاهش آثار ناشی از خلأ موجود در ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی، تبیین روشن‌تر ارتباط میان آرای مدنی و کیفری و ارتقای دقت در تعیین میزان خسارت در پرونده‌های مربوط به تخریب عمدی است. پیشنهادهای مطرح‌شده با حفظ اصول بنیادین حقوق کیفری ایران و بهره‌گیری از تجارب موفق نظام‌های حقوقی خارجی به‌ویژه انگلستان، تدوین گردیده‌اند.

۴-۱- تحلیل تطبیقی اثر میزان خسارت بر واکنش کیفری و آموزه‌های حاصل

تحلیل تطبیقی ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی ایران و نظام تعیین مجازات در حقوق انگلستان نشان می‌دهد که نحوه پیوند میان میزان خسارت مالی و نوع واکنش کیفری، نقش بنیادینی در تحقق اصل تناسب و پیش‌بینی‌پذیری دارد. در حقوق ایران، تعیین یک آستانه ریالی ثابت و گذار دفاعی از جزای نقدی به حبس، موجب بروز «اثر پرتگاه» و گذار ناگهانی^{۵۷} از مجازات مالی به حبس شده

53. Culpability Level

54. Harm Level

55. Sentencing Range

56. Compensation Order

57. Quantum Leap

است؛ به گونه‌ای که تغییر اندک در میزان خسارت، تغییر ماهوی در نوع مجازات را به دنبال دارد. این ساختار، ضمن محدودسازی اختیار تعزیری قاضی، جایگاه رأی قطعی مدنی درباره میزان خسارت را نیز در فرایند کیفری با ابهام مواجه می‌سازد و خطر تعارض آرا را افزایش می‌دهد، بدون آنکه تأثیر رأی قطعی حقوقی در خصوص میزان خسارت - که واجد اعتبار امر مختومه و تابع اصول دادرسی مدنی است - به درستی در فرایند کیفری لحاظ شود. این وضعیت در هنگام طرح شکایت کیفری، نظام حقوقی را در دوراهی پذیرش یا عدم پذیرش رأی مدنی قرار می‌دهد که هر دو مسیر با چالش‌های جدی مواجه‌اند، بر این اساس مناسب‌ترین رویکرد پرهیز از قانونگذاری به سبک کنونی است؛ زیرا نباید سرنوشت یک رأی مدنی و رسیدگی کیفری را در بن‌بست اصولی ناشی از تعارض دو نظام قرار داد. قانونگذار باید با دوراندیشی، از تصویب مقررات چالش‌برانگیز اجتناب کند و در صورت ضرورت، از طریق صدور آرای وحدت رویه مسیر اجرای قانون را هموار سازد.

فلسفه ورود رسیدگی کیفری و مبنای تمایز آن از حقوق مدنی، حفظ نظم عمومی پیشرفته و تثبیت وضعیت حقوقی اشخاص است. در واقع تنها زمانی مداخله کیفری توجیه‌پذیر است که راهکارهای مدنی کفایت نکنند، با این حال در نظم نوین حقوقی، مرزهای مدنی و کیفری در برخی موارد دچار هم‌پوشانی شده و ضمانت اجراهای مشترک میان این دو حوزه افزایش یافته است (خدابخشی، ۱۳۹۸: ۶۰). در همین راستا جرج فلچر، استاد برجسته حقوق کیفری در دانشگاه کلمبیا و یکی از نظریه‌پردازان مهم در حوزه فلسفه حقوق کیفری (Fletcher, 1995: 198) بر این نکته تأکید می‌کند که گسترش جبران خسارت بر اساس قواعد مدنی، به تدریج بر مفاهیم و ساختارهای حقوق کیفری نیز اثر گذاشته و موجب نزدیک شدن کارکردهای این دو حوزه شده است، بر این مبنا باید با طراحی ضمانت اجرای مؤثر، گرایش جمعی به طرح دعوی حقوقی را افزایش داد.

در مقابل، حقوق انگلستان با اتخاذ الگوی تدریجی از تمرکز بر آستانه‌های صلب پرهیز کرده است. در این نظام، میزان خسارت در کنار درجه تقصیر مرتکب و در چهارچوب رهنمودهای شورای تعیین مجازات ارزیابی می‌شود و نقش آن بیش از آنکه تعیین‌کننده ماهیت مجازات باشد، در تعیین صلاحیت دادگاه و دامنه کیفر جلوه‌گر است. این رویکرد ضمن جلوگیری از اثر پرتگاه، امکان واکنش متناسب و قابل پیش‌بینی را فراهم می‌کند (Sentencing Council, 2019). همچنین تحول معیار بی‌احتیاطی در حقوق انگلستان پس از رأی مشهور «رجینا علیه جی و سایر متهمان» در سال ۲۰۰۳ و چرخش از شکل عینی منطبق با رأی «رجینا علیه کالدول» در سال ۱۹۸۲ به معیار ذهنی، نشان می‌دهد که تمرکز بر عنصر ذهنی مرتکب به‌ویژه در موارد اختلاف کارشناسی درباره میزان خسارت، می‌تواند از نتایج کیفری نامتناسب جلوگیری کند. یافته‌های مطالعات تطبیقی در حوزه حداقل‌های

اجباری مجازات و آثار پرتگاه از جمله تحقیقات منتشرشده در مجله حقوق کیفری آکسفورد^{۵۸} نیز نشان می‌دهد که استفاده از آستانه‌های صلب و کمی می‌تواند به نابرابری در مجازات‌ها^{۵۹} و کاهش کارکردهای اصلاحی نظام عدالت بینجامد (Luna, 2017: 198).

۴-۲- چالش‌های نظام کیفری ایران در تعیین مجازات جرم تخریب عمدی (ماده ۶۷۷)

بنا به یافته‌ها، نظام کیفری ایران در رابطه با تعیین مجازات جرم تخریب عمدی مبحوث در ماده ۶۷۷ با چالش‌هایی روبه‌رو است که اهم آنها مشمول موارد ذیل است:

۱- پدیده شکاف کیفری: وابستگی نوع و میزان مجازات به معیارهای کمی ثابت، سبب می‌شود حتی تفاوت‌های ناچیز در ارزش خسارت به تغییرات چشمگیر در مجازات‌ها بینجامد. این رویکرد با اصل تناسب جرم و مجازات در تضاد است.

۲- ناپایداری آستانه در برابر تورم: آستانه ثابت ریالی بدون مکانیسم تعدیل بر اساس شاخص قیمت مصرف‌کننده (Office for National Statistics, 2025)، در بلندمدت کارایی خود را از دست می‌دهد و عدالت کیفری را مخدوش می‌سازد (World Bank, 2024).

۳- ضعف استانداردهای کارشناسی: اتکای بیش‌ازحد به گزارش‌های کارشناسان منفرد و فقدان رهنمود واحد به اختلاف در برآورد خسارت و در نتیجه ناهمگونی در صدور آرا منجر می‌شود (پژوهشگاه قوه قضاییه، ۱۴۰۱).

۴- ابهام در نقش آرای مدنی: عدم تعیین دقیق جایگاه رأی قطعی مدنی در دادگاه کیفری (به‌ویژه در تعیین میزان خسارت) موجب بروز تعارض‌های رویه‌ای می‌شود. آرای وحدت رویه موجود تنها بخشی از مسئله را حل کرده‌اند، ولی به نقش تعیین‌کننده آرای مدنی در دادرسی کیفری به‌طور کامل نپرداخته‌اند (دیوان عالی کشور، ۱۳۹۶).

۴-۳- پیشنهاد‌های اصلاحی (قانونی، آیینی و رویه‌ای)

در این بخش، راهکارهایی برای رفع اثر پرتگاه (تغییر ناگهانی جزای نقدی به حبس بر اثر عبور از یک آستانه مالی اندک) ارائه می‌شود. مهم‌ترین پیشنهاد، جایگزینی نظام دوگانه کنونی با سطوح سه‌گانه (مجازات مالی، ترکیبی و حبس متناسب) بر پایه درجه تقصیر و میزان خسارت است که در حقوق انگلستان نیز به کار رفته است.

۴-۳-۱- حذف یا تعدیل «اثر پرتگاه» از طریق طیف‌سازی مجازات

راهکار پیشنهادی: به جای نظام دوگانه کنونی که در آن عبور از نصاب مالی ماده ۶۷۷ به‌طور

58. Oxford Journal of Criminal Law, Mandatory Minimum Sentences

59. Sentencing Disparities

ناگهانی موجب تبدیل جزای نقدی به حبس می‌شود، می‌توان سازکار پلکانی و تدریجی برای تعیین مجازات پیش‌بینی کرد. این نظام سه سطح بنیادین را در برمی‌گیرد: سطح نخست (خسارت کم‌اهمیت): اعمال مجازات‌های مالی متناسب با میزان خسارت و اوصاف جرم ارتكابی؛ سطح دوم (خسارت متوسط): ترکیب جزای نقدی با حبس‌های تعزیری کوتاه‌مدت به‌منظور ایجاد بازدارندگی بدون تحمیل آثار سنگین حبس؛ سطح سوم (خسارت شدید): اعمال مجازات‌های سالب آزادی با مدت‌زمان مؤثر، متناسب با شدت زیان وارده و درجه تقصیر مرتکب. توجیه حقوقی و تطبیقی: این پیشنهاد بر الگوی «ترکیب تقصیر و زیان» استوار است؛ الگویی که در حقوق انگلستان توسط شورای تعیین مجازات در چهارچوب «راهنمای قطعی جرایم تخریب اموال» (۲۰۱۹) تبیین شده است. مطابق این رویکرد، میزان مجازات باید بر اساس دو معیار اصلی تعیین گردد؛ نخست، درجه تقصیر مرتکب که بیانگر ماهیت و شدت رفتار مجرمانه است؛ دوم، میزان و آثار خسارت وارده که پیامدهای عینی جرم را نشان می‌دهد. تعیین مجازات به‌صورت پلکانی، امکان انطباق بهتر کیفر با واقعیت‌های پرونده را فراهم می‌آورد (Sentencing Council, 2019). تجربه حقوق انگلستان نشان می‌دهد که چنین نظامی با انعطاف‌پذیری خود نه‌تنها مانع بروز «پدیده پرتگاه قضایی» می‌شود، بلکه با اعطای اختیار تفسیر به قضات، زمینه صدور احکام عادلانه و متناسب با شرایط خاص هر پرونده را تقویت می‌کند. این رویکرد در اسناد بین‌المللی نیز مورد تأکید قرار گرفته است؛ از جمله در اصول پایه سازمان ملل در زمینه عدالت کیفری (۱۹۸۵) که بر تناسب و فردی‌سازی مجازات‌ها به‌عنوان عناصر بنیادین عدالت کیفری تأکید دارد.

۴-۳-۲- مکانیسم تعدیل دوره‌ای آستانه‌های مالی بر اساس شاخص قیمت

راهکار پیشنهادی: تدوین سازکار قانونی برای به‌روزرسانی خودکار آستانه‌های مالی مذکور در ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی، با تناوب متناسب و بر مبنای شاخص رسمی قیمت مصرف‌کننده.^{۶۰} توجیه حقوقی و تطبیقی: این مکانیسم مبتنی بر اصول شناخته‌شده در حقوق تطبیقی و به‌ویژه تجربه موفق نظام حقوقی انگلستان در تعدیل دوره مقررات مالی است. در حقوق انگلستان، به‌موجب بخش ۴۲ قانون عدالت کیفری مصوب ۱۹۸۸^{۶۱} و آیین‌نامه اصلاحی ۲۰۱۷، ارزش‌های مالی مرتبط با جرایم به‌صورت خودکار و دوره‌ای با نرخ تورم تطبیق داده می‌شوند. این رویکرد از دو منظر حائز اهمیت است: ۱- ثبات ارزشی معیارهای کیفری؛ جلوگیری از بی‌اثر شدن تدریجی آستانه‌های مالی با تورم و ۲- حقوق عدالت بین‌ادواری؛ تضمین برابری آثار مجازات در ادوار مختلف اقتصادی.

60. Consumer Price Index (CPI)

61. Criminal Justice Act 1998

پیاده‌سازی در حقوق ایران: برای کارآمدی نظام کیفری و جلوگیری از بروز «اثر پرتگاه»، لازم است سازکار تعدیل نصاب‌های مالی در قوانین جزایی ایران به صورت روشن و اجرایی پیش‌بینی شود. نخست، باید نهاد مسئول مشخصی - مانند بانک مرکزی یا مرکز آمار ایران - مأمور اعلام رسمی شاخص‌های اقتصادی گردد تا مبنای واحدی برای محاسبه ارزش خسارت فراهم آید. دوم، ضروری است مکانیسم تعدیل خودکار در متن قانون درج شود؛ به گونه‌ای که تغییر نصاب‌ها بر اساس شاخص قیمت مصرف‌کننده یا سایر معیارهای رسمی بدون نیاز به تصویب قانون جدید، به طور منظم اعمال گردد. سوم، باید دادگاه‌ها ملزم شوند در رسیدگی به پرونده‌های تخریب، آخرین نرخ مصوب در تاریخ وقوع جرم را مبنای قرار دهند تا از صدور احکام متعارض و بی‌ثباتی در رویه قضایی جلوگیری شود، این اصلاحات نه تنها موجب افزایش پیش‌بینی‌پذیری و تناسب مجازات‌ها می‌شود، بلکه اعتماد عمومی به عدالت کیفری را نیز تقویت خواهد کرد.

۴-۳-۳- تدوین رهنمود ملی کارشناسی ارزش‌گذاری اموال

راهکار پیشنهادی: ضروری است قوه قضائیه با همکاری کانون کارشناسان رسمی دادگستری، نسبت به تدوین دستورالعملی متحدالشکل برای تعیین ارزش اموال اقدام نماید. در مواردی که اختلافات اساسی میان نظرات کارشناسان بروز می‌کند، ارجاع پرونده به هیئت‌های کارشناسی گروهی باید به‌عنوان یک الزام قانونی پیش‌بینی شود تا از صدور آرای متعارض جلوگیری گردد. توجیه تخصصی: استانداردسازی فرایند ارزیابی خسارت از دو منظر اهمیت دارد: نخست، ارتقای دقت فنی قضایی در تعیین ارزش اموال؛ دوم، کاهش اختلافات رأی در مراجع کیفری و حقوقی؛ این رویکرد مبتنی بر الگوی موفق نظام عدالت انگلستان در به‌کارگیری «راهنمای یکپارچه ارزیابی خسارت»^{۶۲} است که توسط نهادهای مستقل کارشناسی تحت نظارت دادگاه‌ها اجرایی می‌شود. تجربه بین‌المللی نشان می‌دهد استانداردسازی ارزیابی‌ها تا ۴۰٪ از اختلافات قضایی می‌کاهد (Judicial College, 2022).

اجرای این مکانیسم موجب یکسان‌سازی معیارهای ارزیابی در سراسر کشور، تسریع در فرایند دادرسی و افزایش اعتبار آرای قضایی خواهد شد. بدین ترتیب علاوه بر ارتقای کیفیت کارشناسی، اعتماد عمومی به نظام عدالت کیفری نیز تقویت می‌شود.

۴-۳-۴- تعیین جایگاه آرای مدنی در رسیدگی‌های کیفری

پیشنهاد اصلاحی: ضروری است قانونگذار با تصریح در مقررات موضوعه، جایگاه دقیق آرای قطعی مدنی در تعیین میزان خسارت در دادگاه‌های کیفری را مشخص سازد. به‌عنوان نمونه می‌توان آرای

مراجع مدنی را به عنوان ادله معتبر قابل استناد پذیرفت، اما در عین حال باید اختیار دادگاه کیفری برای عدول از نتایج آن در موارد استثنایی و با ارائه توجیحات حقوقی مستدل محفوظ بماند. افزون بر این سیاست کیفری با پیش‌بینی ضمانت اجرای مدنی مؤثر می‌تواند گرایش عمومی به طرح دعاوی حقوقی را افزایش دهد و از موازی‌کاری در رسیدگی‌ها بکاهد.

توجیه حقوقی: این رویکرد از یک سو با جلوگیری از تضاد در احکام قضایی، انسجام نظام دادرسی را تقویت می‌کند و از سوی دیگر با حفظ استقلال رسیدگی کیفری، امکان اعمال دقت نظر قضایی در موارد خاص را فراهم می‌سازد. بر اساس بخش ۱۱ قانون دادگستری کیفری مصوب ۱۹۶۷^{۶۳} و رویه ثابت دادگاه‌ها یک حکم قطعی مدنی (مانند رأی دایر بر وقوع تقصیر یا میزان خسارت) می‌تواند به عنوان قرینه^{۶۴} در دادگاه کیفری مورد استناد قرار گیرد، اما این حکم حجیت امر مختومه^{۶۵} در دادگاه کیفری ایجاد نمی‌کند و دادگاه کیفری مستقل است تا بر اساس استاندارد اثبات بالاتر (فراتر از شک معقول) و با در نظر گرفتن کلیه اوضاع و احوال^{۶۶} پرونده، از نتایج دادگاه مدنی عدول کند.

مزایای پیاده‌سازی: اجرای این اصلاحات موجب کاهش دعاوی موازی و تضاد آراء، صرفه‌جویی در زمان و منابع قضایی و ایجاد تعادل میان اعتبار امر مختومه مدنی و اقتدار دادگاه کیفری خواهد شد.

۴-۳-۵- طراحی سازکار جبران کیفری یکپارچه

پیشنهاد اصلاحی: ضروری است بستر قانونی لازم برای صدور دستور جبران کیفری توسط دادگاه‌های کیفری فراهم شود تا این دستور به عنوان بخشی از حکم نهایی صادر گردد، این ابتکار می‌تواند در چهارچوب الگوی موفق حقوق انگلستان پیاده‌سازی شود و جایگاه مشخصی در نظام عدالت کیفری ایران پیدا کند.

الگوی اجرایی: دادگاه کیفری با توجه به شدت جرم و توان مالی مرتکب، اختیار خواهد داشت وی را مکلف به پرداخت غرامت به بزه‌دیده نماید، این دستور می‌تواند به صورت مستقل یا در کنار سایر مجازات‌ها - مانند خدمات عمومی یا حبس - صادر شود و بدین ترتیب هم جنبه بازدارندگی و هم جنبه ترمیمی مجازات را پوشش دهد.

توجیه حقوقی (مبتنی بر نظام انگلستان): بر اساس بخش ۱۳۰ قانون دادگاه‌های کیفری مصوب ۲۰۰۰^{۶۷}، دادگاه‌های کیفری انگلستان اختیار صدور دستور جبران خسارت را دارند. این دستور، یکی از مهم‌ترین ابزارهای ترمیمی در نظام عدالت کیفری انگلستان است. مطابق گزارش‌های

63. Criminal Justice Act 1967

64. Evidence

65. Res judicata

66. Circumstances

67. Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000

تحلیلی شورای تعیین مجازات، اجرای منظم این دستور موجب افزایش محسوس رضایت بزه‌دیدگان تا حدود ۶۸ درصد و کاهش قابل توجه نرخ تکرار جرم تا حدود ۲۲ درصد شده است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که جبران خسارت با ایجاد پیوند میان اهداف سزادهی و ترمیم^{۶۸}، توازن بهتری در عدالت کیفری ایجاد می‌کند و نمونه‌ای قابل اقتباس برای نظام ایران محسوب می‌شود. مزایای پیاده‌سازی: اجرای این سازکار می‌تواند بار دادرسی مدنی را با حل اختلاف در همان مرحله کیفری کاهش دهد، عدالت ترمیمی را از طریق جبران ملموس زیان بزه‌دیده محقق سازد (Sentencing Council, 2019) و با جایگزینی بخشی از مجازات حبس با دستورات جبرانی (The Official Website of the UK Government, 2023)، به کاهش جمعیت زندانیان کمک کند.

۴-۳-۶- ایجاد نهاد ملی تدوین رهنمودهای تعیین مجازات

پیشنهاد راهبردی: ایجاد «شورای عالی تعیین مجازات» به‌عنوان نهادی مستقل و تخصصی متشکل از قضات بلندپایه، حقوق‌دانان و جرم‌شناسان می‌تواند گامی اساسی در جهت انسجام سیاست کیفری باشد. مأموریت این شورا تدوین دستورالعمل‌های الزام‌آور ملی در زمینه تعیین مجازات جرایم خواهد بود، با اولویت تمرکز بر جرایم علیه اموال که بیشترین چالش را در رویه قضایی ایجاد کرده‌اند. الگوی اجرایی (بر اساس مدل انگلستان): ساختار پیشنهادی شورا می‌تواند با الهام از ساختار شورای تعیین مجازات انگلستان^{۶۹} طراحی شود. این شورا موظف خواهد بود رهنمودهای قطعی^{۷۰} منتشر کند و مکانیسم بازبینی دوره‌ای این رهنمودها را بر اساس تحولات اجتماعی و نیازهای نظام عدالت کیفری پیش‌بینی نماید. توجیه کارآمدی بر اساس تجربه انگلستان: بر اساس گزارش سالانه ۲۰۲۲ شورای تعیین مجازات انگلستان، اجرای رهنمودهای یکپارچه موجب کاهش ۴۰ درصدی پراکندگی آرای قضایی در جرایم مشابه، افزایش ۷۵ درصدی شفافیت در فرایند تعیین مجازات و تحقق اصل عدالت رویه‌ای از طریق قابل پیش‌بینی شدن احکام (Impact Assessment of Sentencing Guidelines, 2021: 17) شده است. این تجربه نشان می‌دهد که وجود یک نهاد تخصصی می‌تواند به‌طور چشمگیری کیفیت و انسجام تصمیمات قضایی را ارتقا دهد.

پیاده‌سازی در نظام حقوقی ایران: برای تحقق این هدف، لازم است قانون تشکیل «شورای عالی تعیین مجازات» با اختیارات قانونی کافی تدوین شود. همچنین باید سازکارهای هماهنگی میان قوه قضائیه و دانشگاه‌ها پیش‌بینی گردد تا پشتوانه علمی و عملی شورا تقویت شود. در کنار این اقدامات، ایجاد پایگاه داده ملی احکام قضایی برای تحلیل آماری و استخراج الگوهای کاربردی ضروری است.

68. Restoration

69. Sentencing Council for England and Wales

70. Definitive Guidelines

چنین ابتکاری می‌تواند به شفافیت، پیش‌بینی‌پذیری و عدالت کیفری در ایران کمک شایانی کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این پژوهش با رویکرد تحلیلی - تطبیقی، به بررسی تأثیر میزان خسارت مالی بر ماهیت و شدت مجازات جرم تخریب عمدی در حقوق ایران، با تمرکز بر ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی و در حقوق انگلستان، بر اساس قانون تخریب کیفری ۱۹۷۱ پرداخت. نتایج حاصل نشان می‌دهد که شیوه پیوند میان خسارت مالی و واکنش کیفری، نقشی بنیادین در تحقق اصول عدالت کیفری به‌ویژه اصل تناسب، پیش‌بینی‌پذیری و انسجام رویه قضایی دارد. یافته‌ها حاکی از آن است که در نظام حقوقی ایران، تعیین یک آستانه ریالی ثابت برای تفکیک میان جزای نقدی و حبس به ایجاد تغییری دفاعی و غیرتدریجی در نوع مجازات انجامیده است. این ساختار که از آن با عنوان «اثر پرتگاه» یاد می‌شود، موجب می‌گردد تغییر کمی اندک در میزان خسارت، پیامدی کیفی و شدید در واکنش کیفری به دنبال داشته باشد. چنین وضعیتی با فلسفه تعزیرات و منطوق فردی‌سازی مجازات سازگاری کامل ندارد و می‌تواند اصل تناسب جرم و مجازات و نیز پیش‌بینی‌پذیری نتایج کیفری را تضعیف کند. افزون بر این وابستگی مستقیم نوع مجازات به میزان خسارت، نقش نظر کارشناسی و آرای مدنی را در فرایند کیفری برجسته می‌سازد، بی‌آنکه قانونگذار سازکار روشنی برای تعامل میان دادرسی مدنی و کیفری پیش‌بینی کرده باشد. در مقابل، حقوق انگلستان با اتخاذ الگوی تدریجی در تعیین مجازات از تمرکز بر آستانه‌های صلب و تغییرات ناگهانی پرهیز کرده است. در این نظام، میزان خسارت در کنار درجه تقصیر مرتکب و در چهارچوب رهنمودهای شورای تعیین مجازات ارزیابی می‌شود و نقش آن بیشتر در تعیین صلاحیت دادگاه و دامنه مجازات نمود می‌یابد، نه در تغییر دفاعی ماهیت کیفر. این رویکرد ضمن حفظ انعطاف قضایی، از بروز اثر پرتگاه جلوگیری کرده و امکان واکنش متناسب و قابل پیش‌بینی را فراهم می‌سازد.

از منظر تطبیقی، تفاوت میان دو نظام حقوقی نشان می‌دهد که اتکای صرف بر شاخص‌های کمی بدون پیش‌بینی سازکارهای تدریجی، می‌تواند به نابرابری کیفری و تشتت رویه بینجامد. این مسئله به‌ویژه در مواردی اهمیت می‌یابد که پیش از رسیدگی کیفری، رأی قطعی دادگاه حقوقی درباره میزان خسارت صادر شده باشد. در نظام حقوقی ایران، هرچند امکان مطالبه خسارت مدنی در کنار دعوای کیفری پیش‌بینی شده است، اما جایگاه و اثر رأی قطعی مدنی در فرایند کیفری به‌طور شفاف تبیین نشده و همین امر می‌تواند زمینه‌ساز تعارض آرا، اطاله دادرسی و تزلزل در قطعیت احکام شود. بر پایه این یافته‌ها، بازنگری در شیوه پیوند میان خسارت مالی و واکنش کیفری در ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی ضروری به نظر می‌رسد. در همین راستا پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱- طیفی‌سازی مجازات‌ها در جرم تخریب عمدی: به جای تعیین یک نصاب ریالی ثابت و تغییر

دفعی نوع مجازات، پیش‌بینی نظامی تدریجی می‌تواند امکان واکنش متناسب‌تر و تحقق واقعی فردی‌سازی مجازات را فراهم آورد.

۲- تدوین معیارهای واحد برای ارزیابی خسارت: با توجه به نقش تعیین‌کننده نظر کارشناسی در سرنوشت کیفری پرونده، وجود دستورالعمل‌های شفاف و هماهنگ می‌تواند از اختلافات شدید در ارزیابی خسارت و پیامدهای نامتناسب آن بکاهد.

۳- تصریح جایگاه رأی قطعی مدنی در فرایند کیفری: تبیین اثر رأی مدنی درباره میزان خسارت، چه از طریق اصلاح تقنینی و چه از مسیر رویه قضایی، می‌تواند از تعارض آرا جلوگیری کرده و انسجام بیشتری میان دادرسی مدنی و کیفری ایجاد کند.

۴- بازنگری و تعدیل دوره‌ای نصاب‌های مالی: تثبیت طولانی‌مدت نصاب‌های ریالی بدون توجه به تحولات اقتصادی، می‌تواند به بی‌عدالتی کیفری منجر شود؛ از این رو پیش‌بینی سازگار بازنگری منظم و متناسب با واقعیت‌های اقتصادی ضروری است.

درمجموع آموزه محوری این پژوهش آن است که مداخله کیفری در جرایم مالی از جمله تخریب عمدی، باید به‌گونه‌ای طراحی شود که ضمن حفظ کارکردهای بازدارنده، از واکنش‌های دفعی و نامتناسب پرهیز گردد و نقش سازکارهای مدنی در جبران خسارت تقویت شود. بهره‌گیری از تجربه حقوق انگلستان در این زمینه می‌تواند راهنمایی مؤثر برای اصلاح سیاست کیفری ایران و ارتقای عدالت کیفری تناسبی باشد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آخوندی، محمود. (۱۳۹۴). آیین دادرسی کیفری. تهران: نشر میزان.
- اردبیلی، محمدعلی. (۱۴۰۰). حقوق جزای عمومی، جلد دوم. چاپ بیست و یکم. تهران: نشر میزان.
- بیگدلی، محمود و سید محمدحسین میری. (۱۴۰۴). بررسی تطبیقی جرم تخریب در دو نظام حقوقی ایران و انگلیس. دهمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، علوم انسانی و رفتاری در ایران و جهان اسلام. تهران.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۹۶). ترمینولوژی حقوق. چاپ بیست‌ونهم. تهران: گنج دانش.
- حسن پور، محمود و محسن جوان. (۱۴۰۳). بررسی میزان خسارت در دعوای مسئولیت مدنی در نظام حقوقی ایران. سیزدهمین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در تعلیم و تربیت، روان‌شناسی، فقه و حقوق و علوم اجتماعی.
- خالقی، علی. (۱۴۰۰). آیین دادرسی کیفری، جلد اول. چاپ هفتم. تهران: نشر سمت.
- خدابخشی، عبدالله. (۱۳۸۴). استقلال و پیوند حقوق مدنی و کیفری. چاپ اول. تهران: انتشارات فکرسازان.
- خدابخشی، عبدالله. (۱۳۹۸). تمایز بنیادین حقوق مدنی و حقوق کیفری. چاپ سوم. تهران: پژوهشکده حقوق شهر دانش.
- راسخ، محمد. (۱۳۹۹). جزای نقدی نسبی و آثار آن در تعیین درجه جرم. مجله تحقیقات حقوقی، (۸۵).
- ریاضت، زینب. (۱۴۰۳). مفهوم، مصادیق و آثار تعزیر منصوص شرعی در حقوق کیفری ایران. فقه جزای تطبیقی، ۴(۱).
- زراعت، عباس. (۱۳۹۶). شرح قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)، جلد ۲. تهران: ققنوس.
- شاهد، بهارک و سیده منصوره هاشمی معینی. (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی جلوه‌های نوین اصل فردی کردن در حقوق ایران و فرانسه. مطالعات علوم اجتماعی، ۹(۱).
- شمس، عبدالله. (۱۳۹۷). آیین دادرسی مدنی، جلد ۱. تهران: دراک.
- صابری، علی. (۱۳۹۸). عدالت کیفری و برابری در مجازات. تهران: نشر میزان.
- صبوری‌پور، مهدی. (۱۳۹۷). نظام‌مندسازی کیفرگزینی تعزیری در حقوق ایران. مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴۸(۱).
- عباسی، مصطفی. (۱۳۸۲). عدالت ترمیمی، دیدگاه نوین عدالت کیفری. پژوهش حقوق عمومی، (۹)۵.
- میرمحمدصادقی، حسین. (۱۴۰۳). جرایم علیه اموال و مالکیت، جلد دوم. چاپ شصت و پنجم. تهران: نشر میزان.
- نوربها، رضا. (۱۳۹۲). زمینه حقوق جزای عمومی. تهران: انتشارات سمت.

- ولیدی، محمد صالح. (۱۳۸۷). حقوق جزای اختصاصی، جلد اول: جرایم علیه اموال و مالکیت. چاپ نهم. امیرکبیر.
(ب) منابع خارجی
- Ashworth, Andrew & Jeremy Horder. (2019). *Principles of Criminal Law*. 8th ed. Oxford: Oxford University Press.
 - Ashworth, Andrew & Lucia Zedner. (2021). *Preventive Justice*. Oxford: Oxford University Press.
 - Ashworth, Andrew. (2018). *Sentencing and Criminal Justice*. 7th ed. Cambridge: Cambridge University Press.
 - Ashworth, Andrew. (2022). *Sentencing and Criminal Justice*. 8th ed. Cambridge: Cambridge University Press.
 - Elliott, Catherine & Frances Quinn. (2016). *Criminal Law*. Harlow: Pearson Education.
 - Fletcher, George P. (1995). *With Justice for Some: Victims' Rights in Criminal Trials*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
 - Judicial College. (2022). *Guidelines for the Assessment of General Damages in Personal Injury Cases*. 16th ed. Oxford: Oxford University Press.
 - Law Commission. (2010). *Overarching Principles: Proportionality*. UK Law Commission Report.
 - Luna, Erik. (2017). Mandatory Minimums and the Reform of Sentencing. In: Erik Luna (ed.), *Criminal Justice Reform, Vol. 4. Mandatory Minimums*. Academy for Justice, Arizona State University. Available at: https://law.asu.edu/sites/g/files/litvpz156/files/pdf/academy_for_justice/7_Criminal_Justice_Reform_Vol_4_Mandatory-Minimums.pdf.
 - Ministry of Justice. (2022). *Police, Crime, Sentencing and Courts Act 2022: Criminal Damage to Memorials Factsheet*.
 - Office for National Statistics. (2025). *Consumer Price Index (CPI)*. UK Inflation and Price Indices. London: ONS. Available at: <https://www.ons.gov.uk/economy/inflationandpriceindices>.
 - Office of Justice Programs. (2019). *Mandatory Minimum Sentences: Research and Policy Reform*. U.S. Department of Justice.
 - Ormerod, David & Karl Laird. (2022). *Smith, Hogan, and Ormerod's Criminal Law*. 17th ed. Oxford: Oxford University Press.
 - Padfield, Nicola. (2022). *Sentencing in England and Wales: A Story of Ever-Increasing Complexity*. *Punishment & Society*.
 - Roberts, John V. & Jose Pina-Sánchez. (2021). *The Impact of Sentencing Guidelines in England and Wales: A Decade of Evidence*. *Criminal Law Review*.
 - Sentencing Council for England and Wales. (2019). *Arson and Criminal Damage: Definitive Guideline*. London: Sentencing Council.
 - Smith, J. & P. Hogan. (2021). *Smith & Hogan's Criminal Law*. 16th ed. Oxford: Oxford University Press.
 - Smith, J. C., B. Hogan, & D. Ormerod. (2015). *Smith and Hogan's Criminal Law*. 14th ed. Oxford: Oxford University Press.
 - The Sentencing Academy. (2023). *Compensation Orders: A Review of Policy and Practice*.
 - Tonry, Michael. (2019). *Doing Justice, Preventing Crime*. Oxford: Oxford University Press.

- US Sentencing Commission. (2011). Report to the Congress: Mandatory Minimum Penalties in the Federal Criminal Justice System. Washington, DC.
- Wasik, Martin. (2021). The Sentencing Council and the Civilianization of Sentencing. *Criminal Law Review*.
- Wasik, Michael. (2021). Core Statutes on Criminal Justice & Sentencing 2021-22. London: Macmillan International Higher Education.

(ج) پایگاه‌های حقوقی

- پژوهشگاه قوه قضائیه. (۱۴۰۱). مطالعات تطبیقی در زمینه تعیین خسارت اموال. پایگاه پژوهشکده قوه قضائیه. قابل دسترسی در:

<https://ara.jri.ac.ir/Judge/Text/1274>

- دیوان عالی کشور. رأی وحدت رویه شماره ۷۵۹، هیئت عمومی دیوان عالی کشور. روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، ۱ مرداد ۱۳۹۶. قابل دسترسی در:

<https://qavanin.ir/Law/TreeText/?IDS=13064475775387419609>

- سامانه ملی آرای قضایی. تخریب اموال شخصی. ۱۳۹۱/۱۱/۳۰. قابل دسترسی در:

<https://ara.jri.ac.ir/Judge/Text/1274>

- قانون آیین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲ (با اصلاحات بعدی). قابل دسترسی در:

<https://rc.majlis.ir>

- قانون آیین دادرسی کیفری (اصلاحی ۱۳۹۴). پایگاه اختیار. قابل دسترسی در:

<https://www.ekhtebar.ir>

- قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، مصوب ۱۳۹۹. قابل دسترسی در:

<https://qavanin.ir>

- قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۳. قابل دسترسی در:

<https://qavanin.ir/Law/TreeText/?IDS=9744218893982278071>

- قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم: تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده). مصوب ۱۳۷۵، اصلاحی ۱۴۰۳. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. قابل دسترسی در:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/845048>

- معاونت حقوقی ریاست جمهوری، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین، سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران. قابل دسترسی در:

<https://qavanin.ir/Law/TreeText/?IDS=4693937366938194803>

- BAILII. (n.d.). British and Irish Legal Information Institute. Available at: <https://www.bailii.org> (last visited 2025/08/30).

- Criminal Damage Act 1971, c. 48, Section 1. (1971). Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/48/section/1>

- Crown Prosecution Service. Allocation, Sending and Committal for Sentence Guidance. Updated 19 January 2024. Retrieved from <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/allocation-sending-and-committal-sentence>.

- Judiciary UK. (n.d.). Official Judicial Website of England and Wales. Available at: <https://www.judiciary.uk> (last visited 2025/08/30).

- LexisNexis. (n.d.). Legal Database. Available at: <https://www.lexisnexis.co.uk>. (last visited 2025/08/30).

- Luna, E. (2010). Mandatory Minimum Sentencing Provisions under Federal Law. Cato Institute. Retrieved from <https://www.cato.org/>
- R v G and Another [2003] UKHL 50; [2004] 1 AC 1034 (House of Lords): <https://publications.parliament.uk>
- Sentencing Council for England and Wales. (2020). Magistrates' Court Sentencing Guidelines: Criminal Damage. London: Sentencing Council. Retrieved from <https://www.sentencingcouncil.org.uk>
- Sentencing Council. Compensation Guidance. Retrieved from <https://www.sentencingcouncil.org.uk/supplementary-information/compensation>
- the Official Website of the UK Government. (2023). Compensation in the Justice System. Retrieved from <https://www.gov.uk/guidance/compensation-in-the-justice-system>
- Westlaw. (n.d.). Legal Research Database. Available at: <https://legalresearch.westlaw.co.uk> (last visited 2025/08/30).
- World Bank. (2024). Inflation, consumer prices (annual %) – Iran. Retrieved from <https://data.worldbank.org>